

(Ne)dostupnost arhivskih institucija osobama s invaliditetom

Jurković, Anamaria

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:878007>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER ARHIVISTIKA
Ak. god. 2022./2023.

Anamaria Jurković

**(Ne)dostupnost arhivskih institucija osobama s
invaliditetom**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Vlatka Lemić

Zagreb, rujan 2023.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Želim zahvaliti svojim roditeljima na podršci u dobrim i lošim trenucima, u nekim dobrim i nekim manje dobrim odlukama.

Zahvaljujem i Andriji jer je uvijek bio tu.

Naposljetku moram zahvaliti korisnicima Ureda za osobe s invaliditetom FFZG na pružanju uvida u njihova stanja, potrebe i prepreke s kojima se susreću te Marini na svim savjetima tijekom posljednje dvije godine.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Osobe s invaliditetom	2
2.1. Prava osoba s invaliditetom.....	3
2.1.1. Opća deklaracija o ljudskim pravima	3
2.1.2. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda	4
2.1.3. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima	4
2.1.4. Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom	5
2.1.5. Europska socijalna povelja	7
2.1.6. UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom	7
2.2. Potrebe osoba s invaliditetom	10
2.2.1. Strategije Europske unije	12
2.2.2. Planovi Hrvatske	15
2.2.3. Asistivna tehnologija	17
2.2.4. Pristupačnost internetskih stranica.....	21
3. Arhivi i osobe s invaliditetom.....	27
3.1. Prilagodba arhiva osobama s invaliditetom	31
3.1.1. Prilagodba prostora arhiva	31
3.1.2. Prilagodba gradiva	35
4. Prilagođenost arhivskih institucija u svijetu	41
4.1. Metoda.....	41
4.1.1. WAVE.....	42
4.2. Švedska.....	43
4.3. Ujedinjeno Kraljevstvo	44
4.4. Njemačka.....	47
4.5. SAD.....	49

4.6.	Kanada.....	50
4.7.	Australija	51
4.8.	Rezultati WAVE-a	52
5.	Prilagođenost arhivskih institucija u Hrvatskoj	55
5.1.	Metoda.....	55
5.2.	Državni arhiv u Karlovcu.....	55
5.3.	Državni arhiv u Sisku.....	57
5.4.	Državni arhiv u Zadru	58
5.5.	Rezultati WAVE-a	59
6.	Zaključak.....	61
7.	Literatura.....	64
8.	Popis slika	70
9.	Popis grafikona	71
	Sažetak	72
	Summary.....	73

1. Uvod

Cilj je rada potaknuti razvoj svijesti o osobama s invaliditetom, ponajviše kod arhivskih stručnjaka i ustanova. Stoga se na početku rada daju statistički podatci o osobama s invaliditetom u Hrvatskoj te njihova prava i potrebe. Prava su sagledana u kontinuitetu počevši od Opće deklaracije o ljudskim pravima izdane sredinom prošloga stoljeća u kojoj osobe s invaliditetom nisu bile imenovane, no kasnije kada se počela razvijati svijest o osobama s invaliditetom, počele su se uključivati u razne dokumente što će dovesti do UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom iz 2007. godine. Cijeli se svijet u zadnjih nekoliko desetljeća aktivirao kako bi učinio svijet prilagođenijim, kako bi osobe s invaliditetom mogle biti ravnopravne, imati jednake mogućnosti, uživati svoja prava i sudjelovati u svim životnim aspektima. Osobama s invaliditetom pri određenim aktivnostima može pomoći asistivna tehnologija ili pomagala koja je dodatno opisana uz neke primjere koji se mogu koristiti u arhivskim institucijama.

Drugi dio rada bavi se prilagođenošću arhiva osobama s invaliditetom i analizom dostupnosti informacija o pristupačnosti šest arhiva iz svijeta i tri arhiva iz Hrvatske. Arhivske institucije, kao javne ustanove, trebaju biti prilagođene svima, uključujući osobe s invaliditetom. Pod prilagođenošću se misli na vanjski dio građevine i unutrašnjost, odnosno osiguranost kretanja i mogućnost korištenja građiva osobama s invaliditetom. Uz pomoć ekstenzije za analizu pristupačnosti podataka WAVE, pregledane su naslovne stranice službenih internetskih stranica arhiva i dati pregled učestalih elemenata koji se pojavljuju u obliku pogrešaka, upozorenja i ostalih elemenata koji utječu na strukturu i pristupačnost internetske stranice.

2. Osobe s invaliditetom

Prema aktualnom Zakonu o Registru osoba s invaliditetom (2022) osoba s invaliditetom „je osoba koja ima dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprječavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima“. Navedeni Zakon (2022) navodi da korisnici u Registar unose i vrste oštećenja, a to su:

1. oštećenja vida,
2. oštećenja sluha,
3. gluhošljepoća,
4. oštećenja govorno-glasovne komunikacije,
5. oštećenja lokomotornog sustava,
6. oštećenja središnjeg živčanog sustava,
7. oštećenja perifernog živčanog sustava,
8. oštećenja drugih organa i organskih sustava, kromosomopatije, prirođene anomalije i rijetke bolesti,
9. intelektualna oštećenja,
10. poremećaji iz spektra autizma,
11. mentalna oštećenja,
12. više vrsta oštećenja.

Broj osoba s invaliditetom svakim danom raste i veći je nego se misli. Svjetska zdravstvena organizacija (engl. World Health Organization, WHO) (n. d.) procjenjuje taj broj na 1.3 milijarde, odnosno da 16% ukupnog stanovništva ima neku vrstu invaliditeta i navedeni broj nastavlja rasti. Najnoviji podatci o osobama s invaliditetom za Republiku Hrvatsku (RH) dobiveni su na temelju rezultata Popisa stanovništva, kućanstava i stanova u Republici Hrvatskoj 2021. godine Državnog zavoda za statistiku i Registra osoba s invaliditetom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo iz čega je proizišlo Izvješće o osobama s invaliditetom. Prema navedenom Izvješću (2022.) u RH u rujnu 2022. osobe s invaliditetom čine 16% ukupnog stanovništva, što je 624.019 osoba od čega je 353.550 muškog spola (56,7%), a 270.469 ženskog spola (43,3%). Najveći broj osoba s invaliditetom u dobnoj je skupini 65+ – 285.155 (45,7%), a slijedi dob 20 – 64 godine s 43,1% (268.911) osoba. Nadalje, najveći je broj osoba s invaliditetom registriran u Gradu Zagrebu i Splitsko-dalmatinskoj županiji. Kada se govori o vrstama oštećenja i oštećenjima funkcionalnih sposobnosti na području cijele RH, prevladavaju višestruka oštećenja (30,2%), oštećenja lokomotornog sustava (28,5%), oštećenja

drugih organa i organskih sustava, kromosomopatije, prirodne anomalije i rijetke bolesti (26%) i oštećenja središnjeg živčanog sustava (17,7%). Manji postotak od ukupnog broja osoba s invaliditetom obuhvaćaju oštećenja vida (3,3%), oštećenja sluha (2,8%), oštećenja perifernog živčanog sustava (2,8%) i gluhošljepoća (0,03%). Navedene vrste invaliditeta zahtijevaju određenu pomoć tijekom života, bilo to pomoć druge osobe (npr. asistenta) ili nekog oblika asistivna pomagala ili asistivne tehnologije.

2.1. Prava osoba s invaliditetom

Osobe s invaliditetom počele su se uvrštavati u pravne dokumente vezane uz ljudska prava tek sredinom prošloga stoljeća. Unazad nekoliko desetljeća aktivno se radi na promicanju i traženja prava i dodatnih mjera za osobe s invaliditetom, a njihova će se prava osoba sagledati u nekoliko važnih dokumenata – pravno obvezujućih i neobvezujućih.

2.1.1. Opća deklaracija o ljudskim pravima

Jedan od prvih važnijih međunarodnih dokumenata vezanih uz ljudska prava koji je obilježio povijest jest UN-ova Opća deklaracija o ljudskim pravima (engl. Universal Declaration of Human Rights) donesena krajem prve polovice 20. stoljeća, 1948. godine u Parizu kao odgovor na strahote nastale tijekom Drugog svjetskog rata. Opća deklaracija o ljudskim pravima postavlja temelj ljudskih prava tijekom vremena dopunjavanih i međunarodno prihvaćenih (UN, n. d. a). Navedena deklaracija ne pripada pravno obvezujućim dokumentima, već se može reći da je samo skup načela kojima bi se svi trebali voditi. Međutim, na temelju Opće deklaracije napravljene su tijekom druge polovice istoga stoljeća konvencije koje detaljnije razrađuju dijelove Opće deklaracije te su sve konvencije pravno obvezujući dokumenti za zemlje koje su ratificirale takve dokumente (UNESCO, 2011). Prema Općoj deklaraciji o ljudskim pravima svaki čovjek ima prava i pravo na slobodu bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, religiju, političko ili drugo mišljenje, podrijetlo, društveni status ili drugi status. Ljudska se prava mogu definirati kao „osnovne potrebe bez kojih se ne može dostojanstveno živjeti“ (UNESCO, 2011). Osobe s invaliditetom, iako se ne spominju u Općoj deklaraciji kao i u drugim konvencijama, trebale su i trebaju, još uvijek, imati jednaka prava kao i ostali ljudi pa su na temelju toga doneseni neki od sljedećih ugovora kako bi se život osoba s invaliditetom poboljšao i bio prilagođen njihovim potrebama. U svijetu se zadnjih nekoliko desetljeća aktivno radi na poboljšanju životnog okruženja osoba s invaliditetom kako

bi mogle jednako sudjelovati u životnim aktivnostima i imati obogaćen i ispunjen život kao i ostali građani jer je samo tako moguće imati dobar, kvalitetan život.

2.1.2. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda

Također, jedan od važnijih dokumenata donesenih u 20. st. Europska je konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, poznata i kao Europska konvencija o ljudskim pravima (engl. European Convention of Human Rights). Potpisalo ju je Vijeće Europe (engl. Council of Europe) u Rimu 1950. godine, a stupila je na snagu samo tri godine kasnije. Jednako kao i Opća deklaracija, Konvencija o ljudskim pravima odgovor je na sve oblike neljudskog ponašanja za vrijeme Drugog svjetskog rata (CoE, n. d. b). Konvencija o ljudskim pravima donosi gotovo jednaka prava kao i Opća deklaracija, a to su: pravo na život, slobodu i sigurnost, pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života, pravo na brak, pravo na slobodu izražavanja, slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijedi, sloboda okupljanja i udruživanja, pravo na obrazovanje, slobodu kretanja, pravo na slobodne izbore, pravo na pošteno suđenje, pravo na vlasništvo i zaštitu vlasništva te zabrana smrtne kazne, mučenja, kažnjavanja, neljudskog i diskriminatornog ponašanja, zabrana ropstva i prisilnog rada i zabrana zloupotrebe prava (CoE, n. d. b; Zakon.hr, n. d.). Kao što je već spomenuto, razlika između deklaracije i konvencije je u pravnoj obvezi pa je tako Konvencija o ljudskim pravima pravno obvezujući dokument te su zemlje koje su ratificirale dokument obvezane provoditi potpisano. Hrvatska je postala dio Europske konvencije o ljudskim pravima ratificiravši Konvenciju u studenom 1997. godine (CoE, n. d. b). U nastavku su ukratko prikazani važni dokumenti koji spominju osobe s invaliditetom i koji se odnose na poboljšanje njihova života.

2.1.3. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (engl. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) donijela je Opća skupština Ujedinjenih naroda u prosincu 1966. godine, a stupio je na snagu u siječnju 1976. godine. U isto je vrijeme Opća skupština Ujedinjenih naroda donijela Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (engl. International Covenant on Civil and Political Rights) koji je stupio na snagu dva mjeseca kasnije, u ožujku, 1976. godine (UN, 1976). Kao što sam naslov govori, dogovori su međunarodni pa je tako Hrvatska postala dio tih dogovora 1992. godine kada ih je ratificirala

(UNHROHC, n. d.). Čitajući oba dokumenta neće se naići ni na jednu sintagmu blisku osobama s invaliditetom, ali se pojavljuje izraz „ili neka druga okolnost“ uz navedene različitosti:

„Države stranke ovoga Pakta se obvezuju jamčiti da će prava utvrđena u ovom Paktu biti ostvarena bez ikakve diskriminacije glede rade, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog podrijetla, imovine, rođenja ili neke druge okolnosti“ (Vlada Republike Hrvatske: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, n. d. a).

„Svaka država stranka ovog Pakta se obvezuje da će poštivati i jamčiti prava priznata u ovome Paktu svim osobama na svom području i područjima koja se nalaze pod njenom jurisdikcijom bez obzira na razlike, kao što su rade, boja kože, spol, jezik, vjera, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, imovina, rođenje ili neka druga okolnost“ (Vlada Republike Hrvatske: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina, n. d. b).

Pod izrazom navedenim na kraju citiranih dijelova sporazuma, mogu se smatrati i osobe s invaliditetom s obzirom na to da se sporazumi odnose na cijelo društvo i prava koja se odnose na cijelu zajednicu. Nedugo nakon donošenja sporazuma, 1975. godine Opća je skupština Ujedinjenih naroda donijela Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom kojom je potvrdila prava osoba s invaliditetom u skladu s Općom deklaracijom o ljudskim pravima i Međunarodnim paktovima (UNESCO, 2011). Kasnije godine donijele su snažnije dokumente vezane uz prava osoba s invaliditetom te je tako počela rasti osviještenost.

2.1.4. Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom

Opća je skupština Ujedinjenih naroda 1993. godine usvojila Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom (engl. Standard Rules on the Equalization Opportunities for Persons with Disabilities) proizišlima iz svih važnih dokumenata o ljudskim pravima (UN, 1993). Iako Pravila nisu pravno obvezujuća, smatralo se da će, ako se dovoljno država bude angažiralo u provođenje pravila, postati općepriznata i dio života. Cilj je bio potaknuti države na akciju za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom kako bi one mogle uživati jednaka prava, imati jednako kvalitetan život, potpuno sudjelovanje u aktivnostima i ravnopravnost uz naglasak na međunarodnu suradnju – ekonomsku i stručnu te aktivnu uključenost osoba s invaliditetom i organizacija vezanih uz osobe s invaliditetom u

processe prilagodbe (UN, 1993). Pravila se sastoje od četiri dijela: preduvjeta za ravnopravno sudjelovanje, područja ostvarivanja ravnopravnosti, mjere za primjenu i mehanizmi za nadzor (UN, 1993). Prva dva navedena dijela bave se osnovnim ljudskim pravima, nekima već prethodno spomenutim, kao što su pristupačnost, odgoj i izobrazba, zapošljavanje, uzdržavanje od prihoda i socijalna sigurnost, obiteljski život i osobni integritet, kultura, rekreacija i sport i religija, a od preduvjeta je bitno istaknuti razvijanje svijesti te potrebnu zdravstvenu zaštitu, i njezinu prilagodbu, pod što se može svrstati rehabilitacija i korištenje pomoćnih službi ili usluga. Četvrto pravilo Standardnih pravila (1993) vezano je uz pomoćne službe, ili usluge, kojima se podrazumijeva korištenje pomagala i tehnologija za osobe s invaliditetom kojima bi se njihov život olakšao u velikoj mjeri i omogućio barem djelomičnu samostalnost. Asistivna tehnologija i pomagala podižu životni standard i životnu kvalitetu osoba s invaliditetom te su iznimno napredovali od godine usvajanja Standardnih pravila pa je stoga važno informiranje osoba s invaliditetom o svim dostupnim mogućnostima kojima se može olakšati i poboljšati življenje.

Za ovaj rad relevantno je i peto pravilo – pristupačnost, koje se dijeli na fizičku pristupačnost okoline i dostupnost informacija i komunikacija (UN, 1993). Fizičkom pristupačnošću smatra se okolina bez fizičkih zapreka koje mogu otežati kretanje osobama s invaliditetom pa se na temelju toga treba osigurati pristupačnost u mjestu boravka, prijevozu i na javnim mjestima (UN, 1993). Pod dostupnošću informacija i komunikacije smatra se dostupnost informacija u obliku koji je optimalan za percepciju osobama s invaliditetom i prilagodbu kompjuteriziranih sustava za informiranje pa se stoga poziva države da osmisle strategije kojima bi informacije bile adekvatno dostupne u optimalnom obliku (UN, 1993).

Deseto pravilo Standardnih pravila (1993) bavi se dostupnošću kulture i sudjelovanju u kulturnim aktivnostima. S obzirom na to da je u Hrvatskoj za arhivsku djelatnost nadležno Ministarstvo kulture i medija, smatra se važnim istaknuti ovo pravilo iako se u njemu ne spominju arhivi, ali se spominju muzeji i knjižnice. Zadaća institucija nije ista, no arhivska se djelatnost u Hrvatskoj, jednako kao i knjižnična i muzejska, bavi kulturnim aktivnostima kao što su izložbe, projiciranje filmskog arhivskog gradiva i ostale aktivnosti koje trebaju biti dostupne i prilagođene svim korisnicima koliko je moguće. Da se sažme najvažnije iz pravila: države trebaju osigurati osobama s invaliditetom sudjelovanje u kulturnim aktivnostima, štoviše takve aktivnosti treba i poticati, ali je potrebno osigurati pristupačnost takvih prostora glede fizičke pristupačnosti i dostupnosti informacija unutar takvih institucija, misleći na asistivnu tehnologiju kojom informiranje postaje dostupnije (UN, 1993).

2.1.5. Europska socijalna povelja

Europska socijalna povelja (engl. European Social Charter) prvi je put usvojena 1961. godine, a 1996. izašla je revidirana inačica koja od tada polako postaje glavna inačica (CoE, n. d. a). Prema službenoj stranici Vijeća Europe (n. d.), Europska socijalna povelja služi kako bi se u društvo integrirali određeni standardi vezani uz socijalna prava i mehanizme praćenja njihove provedbe u državama potpisnicama. Povelja je vezana uz UN-ovu Opću deklaraciju o ljudskim pravima s ciljem postojanja sličnog dokumenta, sličnog sadržaja, na području Europe pa je zapravo njezin raspon prava vrlo sličan Općoj deklaraciji. Nadalje, veže se i uz UN-ov sustav povelja vezanih uz ljudska prava i Povelju Europske unije o temeljnim pravima, a njezin je naglasak na pravima ranjivih skupina – starije osobe, djeca, osobe s invaliditetom i migranti (CoE, n. d. a). Članak 15. Europske socijalne povelje (n. d. a) posvećen je osobama s invaliditetom. Člankom se želi osigurati pravo osoba s invaliditetom na autonomiju, društvenu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice pa se time države potpisnice obvezuju na osiguranje mjera kojima će omogućiti osobama s invaliditetom pravo na obrazovanje, profesionalnu orijentaciju, zapošljavanje, integraciju i sudjelovanje u društvenom životu zajednice uz dodatne potrebne mjere, kao što su asistivna tehnologija i pomagala, pristup prijevozu, stanovima, kulturnim aktivnostima i rekreaciji. Cilj je, kao i kod ostalih dokumenata, osigurati osobama s invaliditetom kvalitetan život u svim njegovim područjima.

2.1.6. UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom

Prva važnija konvencija donesena u 21. st. vezana uz osobe s invaliditetom Konvencija je o pravima osoba s invaliditetom (engl. Convention on the Rights of Persons with Disabilities) iz 2006. godine, prihvaćena i potpisana 2007. u New Yorku, stupila je na snagu u 2008. godini (UN, n. d.). Hrvatska je postala punopravnom članicom navedene konvencije ratificiravši je u kolovozu 2007. godine (UN Treaty Collection, n. d.). Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom cilj je bio promijeniti paradigmu, odnosno pogled na osobe s invaliditetom s onoga punog sažaljenja i milosrđa na takav da su osobe s invaliditetom jednake osobama bez invaliditeta. Međutim, uočilo se kako se osobe s invaliditetom suočavaju s različitim preprekama koje im stoje na putu prema jednako potpunom i učinkovitom sudjelovanju u društvu, življenju kvalitetnog života (UNESCO, 2011). Svrha je Konvencije „promicanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda

svih osoba s invaliditetom i promicanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva“ (UN, 2007). Temeljna načela Konvencije navedena su u trećem članku:

- „poštivanje urođenog dostojanstva, osobne autonomije uključujući slobodu osobnog izbora i neovisnost osoba,
- nediskriminacija,
- puno i učinkovito sudjelovanje i uključivanje u društvo,
- poštivanje razlika i prihvaćanje osoba s invaliditetom kao dijela ljudske raznolikosti i čovječnosti,
- jednakost mogućnosti,
- pristupačnost,
- jednakost između muškaraca i žena,
- poštivanje sposobnosti razvoja djece s teškoćama u razvoju i poštivanje prava djece s teškoćama u razvoju na očuvanje vlastitog identiteta.“

Uzevši u obzir vrste invaliditeta koje su spomenute, prepreke s kojima se osobe s invaliditetom suočavaju nisu samo fizičke i jezične, već i kulturne i socijalne pa se Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom želi promijeniti status osoba s invaliditetom – učiniti ga jednakim, podići svijest o osobama s invaliditetom, njihovim (jednakim) pravima i dostojanstvu te ukazati na promjenu stajališta u samome društvu (UNESCO, 2011). Konvencija (2007) obuhvaća osnovna ljudska prava koja su navedena u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, kao i u Europskoj konvenciji o ljudskim pravima, uz članke posvećene skupinama kao što su žene s invaliditetom i djeca s teškoćama u razvoju budući da se navedene skupine smatra rizičnijim i podložnijim diskriminaciji. Uz to, dodano je i osposobljavanje i rehabilitacija, rad i zapošljavanje, primjeren životni standard i socijalna zaštita, sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i sportu – važni čimbenici za kvalitetniji i ispunjeniji život kako osobe s invaliditetom ne bi bile na margini društva, već ravnopravni sudionici.

U sklopu ovoga rada detaljnije su prikazani članci 9, 21 i 30 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Deveti članak govori o pristupačnosti te se traži od država potpisnica da omoguće sljedeće oblike pristupačnosti osobama s invaliditetom:

„izgrađenom okruženju, prijevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacijske i komunikacijske tehnologije i sustave, kao i drugim uslugama i kapacitetima otvorenim i namijenjenim javnosti, kako u urbanim, tako i u ruralnim područjima, na ravnopravnoj osnovi, kako bi osnovama s invaliditetom osigurale

život neovisan o tuđoj pomoći i potpuno sudjelovanje u svim područjima života “
(UN, 2007).

Cilj je omogućiti jednostavnije kretanje, pristupačnost okoline i svih prostora – otvorenih i zatvorenih, namijenjenih javnosti. Uz kretanje, potrebno je osigurati dostupnost informacija uz pomoć informacijske i komunikacijske tehnologije i informacijskih i komunikacijskih sustava, uključujući internet. Važan je aspekt pristup informacijama što bi uključivalo upotrebu određenih tehnologija i sustava kako bi se oblik primanja prilagodio korisniku, osobi s invaliditetom. Nadalje, omogućavanje komunikacije koja kod određenih vrsta invaliditeta zahtijeva i uvođenje drugog pisma – Brailleova pisma, pa bi bilo potrebno postaviti natpise na javno dostupne zgrade i ostale prostore koji su otvoreni za javnost na lako dostupna mjesta (UN, 2007). Prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom države potpisnice obvezane su poduzeti sve moguće mjere, naravno, u skladu sa svojim mogućnostima, što bi podrazumijevalo i obučavanje stručnjaka koji bi se bavio pravima osoba s invaliditetom i na kraju savjetovao sve javne institucije o povećanju pristupačnosti.

Tema je 21. članka sloboda izražavanja i mišljenja te pristup informacijama. Poznato je da svaka osoba ima pravo na izražavanje svoga mišljenja i pravo na pristup informacijama, a samo traženje informacija i pristup informacijama može biti zahtjevno osobama s invaliditetom, ovisno o vrsti invaliditeta. U današnjem svijetu mnogo se informacija nalazi na internetu pa je potrebno imati prilagođeno sučelje preglednika koji se koriste za dobivanje informacija na uređajima kao što su mobitel i računalo. Cilj je 21. članka da država potpisnica omogući „pružanje informacija namijenjenih općoj javnosti... osobama s invaliditetom, na njima prihvatljiv način, koristeći pritom tehnologije i metode prilagođene različitim oblicima invaliditeta“, uz primjenu različitih oblika komunikacije – augmentativne i alternativne, znakovnog jezika i svih ostalih dostupnih sredstava te „poticanje sredstava javnog priopćavanja, uključujući pružatelje informacija putem interneta, da svoje usluge učine pristupačnim...“ (UN, 2007).

Članak 30 govori o sudjelovanju u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i sportu. Već je spomenuto kako je arhivska djelatnost, zajedno s knjižnicama i muzejima, dio kulturne djelatnosti pa se time ovaj članak odnosi i na arhive (Ministarstvo kulture i medija, n. d.). U članku stoji da države potpisnice trebaju poduzeti sve moguće mjere kako bi osobama s invaliditetom omogućile jednako sudjelovanje u kulturnom životu što obuhvaća mjesta kulturnih događaja ili usluga i mjesta od nacionalnog kulturnog značenja. Poznato je kako su arhivi nositelji identiteta naroda, a u novije su vrijeme sve više aktivni u području kulturnog

djelovanja, npr. organiziraju se izložbe, predavanja i ostali slični događaji. Nadalje, u drugoj točki, članka 30, govori se o razvoju i korištenju „kreativnog, umjetničkog i intelektualnog potencijala, ne samo za vlastitu dobrobit, nego također i za obogaćivanje društva“. Potrebno je nadodati kako postoji određen postotak studenata s invaliditetom, a vjerojatno i istraživača, koji svojim radom mogu doprinijeti zajednici te se u prvoj točki istog članka navodi kako bi države potpisnice trebale poduzeti mjere kojima bi osobe s invaliditetom imale „pristup kulturnim materijalima u svim dostupnim oblicima“. Dostupnost materijala, govoreći o gradivu arhiva, može biti veća nakon digitalizacije i određene obrade gradiva – ovisno o vrsti, nakon koje gradivo može biti obrađeno tako da bude prilagođeno softverima namijenjenima osobama s invaliditetom pa tako postaje pristupačnije i samim time uistinu dostupno. Više o prilagođenosti i asistivnoj tehnologiji u sljedećem poglavlju.

2.2. Potrebe osoba s invaliditetom

Kako je u prethodnom dijelu bilo rečeno, osobama s invaliditetom potrebno je omogućiti jednako sudjelovanje u društvu, omogućiti da budu samostalni, da imaju jednako ispunjen i kvalitetan život, a kako bi se to postiglo, moraju se donijeti određene mjere u skladu s navedenim konvencijama, poveljama, pravilima i sličnim dokumentima koji nisu navedeni u ovome radu, a pomažu kod razumijevanja potreba osoba s invaliditetom i pri odgovarajućoj prilagodbi. Na početku Konvencije o pravima osoba s invaliditetom imenovani su i definirani određeni pojmovi vezani uz osobe s invaliditetom jer su korišteni u Konvenciji, ali i u drugim dokumentima vezanim uz osobe s invaliditetom. Iako su neki od pojmova razumljivi sami po sebi, definicije su oblikovane i proširene u skladu s mogućnostima i potrebama osoba s invaliditetom. Za svrhe ovoga rada svi su pojmovi (jezik, komunikacija, razumna prilagodba, univerzalni dizajn, diskriminacija na osnovi invaliditeta) prikazani uz njihova pojašnjenja i kratki komentar jer se koriste u radu.

„Jezik označava govorne i znakovne jezike te druge vrste jezika koji nemaju formu govornih jezika“ (UN, 2007). Definicija jezika bila je preoblikovana tako da obuhvaća sve što bi moglo imalo pripadati pod samu definiciju jezika. Prema Ferdinandu de Saussureu jezik je „apstraktni, mentalni sustav znakova, te kolektivna društvena činjenica kojom vlada samo jezična zajednica kao cjelina“ (Hrvatska enciklopedija, n. d.), a ona je proširena na i „... sve druge vrste jezika koji nemaju formu govornih jezika“ (UN, 2007). Jezik bi trebao biti sustav

kojim vlada jezična zajednica kao cjelina, ali može se zapitati kako će zajednica percipirati jezik koji nema formu govornih jezika.

Pojam komunikacija proširen je u skladu sa svim potrebama i mogućnostima osoba s invaliditetom pa „uključuje jezike, prikazivanje teksta, Brailleovo pismo, taktilnu komunikaciju, uvećani tisak, pristupačne multimedije, kao i pisani oblik, zvučne zapise, obični jezik, osobne čitače i augmentativne i alternativne oblike, sredstva i formate komunikacije, uključujući pristupačnu informacijsku i komunikacijsku tehnologiju“ (UN, 2007). Cijela se komunikacija proširila na sve što se može smatrati komunikacijom, odnosno prenošenjem poruke od pošiljatelja do primatelja kroz određeni kanal što je i sam cilj komunikacije.

Također, važni su pojmovi razumna prilagodba i univerzalni dizajn koji imaju veliku ulogu kod prilagodbe okoline osobama s invaliditetom te se ti pojmovi koriste i u raznim drugim dokumentima vezanim, primjerice, uz strategije, planove, planove izgradnje i tomu slično. Da se pojasni, prema Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom razumna prilagodba označava „potrebnu i odgovarajuću prilagodbu i podešavanje, koja ne predstavlja neproporcionalno ili neprimjereno opterećenje, da bi se u pojedinačnom slučaju, tamo gdje je to potrebno osobama s invaliditetom osiguralo ravnopravno uživanje ili korištenje svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na izjednačenoj osnovi s drugima“, a univerzalni dizajn podrazumijeva „oblikovanje proizvoda, okruženja, programa i usluga na način da ih mogu koristiti svi ljudi u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe prilagođavanja ili posebnog oblikovanja“ uz napomenu da se ne isključuju „pomoćne naprave za određene skupine osoba s invaliditetom u onim slučajevima kada je to potrebno“ (UN, 2007). Termin *prilagodba* u ovome bi kontekstu označavao promjenu trenutnog stanja, djelovanja, uvjeta koji nisu pogodni za osobe s invaliditetom, npr. nabava ili prilagodba određenih softvera, promjena prakse, nabava prilagođene tehnologije i sl. Nadalje, nerijetko se u dokumentima vezanim uz prilagodbu osobama s invaliditetom nailazi na pojam *neproporcionalno ili neprimjereno opterećenje* iza kojega stoje različite vrste opterećenja kao što su preveliki troškovi, sigurnost ili bilo koji drugi razlog zašto do prilagodbe ne može doći te je to u tom slučaju opravdano, iako je zakonom propisana razumna prilagodba javnih ustanova (UN, 2012). Kao što se može zaključiti, oba se pojma, razumna prilagodba i univerzalni dizajn, odnose na (pre)oblikovanje prostora i onoga što je ponuđeno ljudima, korisnicima, na korištenje kako bi se osiguralo uživanje u jednakim pravima kao i ostalim ljudima.

Prema podacima objavljenim u Strategiji za osobe s invaliditetom 2021.-2030. (2021) 52% osoba s invaliditetom osjeća se diskriminirano. Posljednji je pojam diskriminacija na

osnovi invaliditeta kojom se misli na „svako razlikovanje, isključivanje ili ograničavanje na osnovi invaliditeta koje ima svrhu ili učinak sprečavanja ili poništavanja priznavanja, uživanja ili korištenja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, društvenom i svakom drugom području, na izjednačenoj osnovi s drugima. Ona uključuje sve oblike diskriminacije, uključujući i uskraćivanje razumne prilagodbe“ (UN, 2007). Kao oblici diskriminacije, na temelju Zakonu o suzbijanju diskriminacije (2008), mogu se razlikovati izravna i neizravna diskriminacija. Osobe s invaliditetom spomenute su u Zakonu o suzbijanju diskriminacije (2008) prema kojemu se diskriminacijom može smatrati onemogućeno korištenje javno dostupnih resursa, onemogućenje sudjelovanja u javnom i društvenom životu, nemogućnost pristupa radnom mjestu i neadekvatni uvjeti rada, neprilagodba infrastrukture i prostora, nekorištenje opreme uz napomenu nerazmjernog tereta u značenju neproporcionalnog ili neprimjerenog opterećenja.

2.2.1. Strategije Europske unije

Europska unija i tijela EU, kako bi pomogli u vođenju i savjetovanju država članica Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, od 1983. godine podržavali su razvoj prava osoba s invaliditetom, a početkom novog stoljeća, 2003. godine, započeli su s akcijama i strategijama u kojima su definirani ciljevi za određeno razdoblje kojima se želi poboljšati kvaliteta i podići standard života osoba s invaliditetom te bi na kraju svakog razdoblja bila odrađena evaluacija kako bi se zabilježila implementacija smjernica plana ili strategije toga doba (European Commission, 2020a).

Tijekom zadnje, već evaluirane, Europske strategije za osobe s invaliditetom iz 2010. godine, koja je djelovala u razdoblju 2010.-2020. godine, zaključilo se kako pomaka ima i da strategija dobro utječe na razvoj prava i podizanje svijesti o osobama s invaliditetom (European Commission, 2020b). Sveobuhvatna svrha Strategije iz 2010. godine bila je promicanje Europe bez prepreka i omogućavanje osobama s invaliditetom uživanje njihovih prava i sudjelovanje u društvu i ekonomiji, a područja kojima se bavila bila su: pristupačnost, sudjelovanje, ravnopravnost, zapošljavanje, obrazovanje i obučavanje, socijalna zaštita, zdravlje i vanjska akcija (European Commission, 2020a). Na temelju dobivenih podataka putem različitih metoda i izvora, npr. javni događaji, ciljane konzultacije, *online* javne konzultacije, *online* ciljane konzultacije i sl., ispostavilo se da su aktivnosti u području pristupačnosti implementiranje svega 63% uz uvrštavanje u zakonodavstvo država članica, a ostatak je djelomično

implementiran i nije implementiran. Nadalje, velik postotak implementacije uočen je kod aktivnosti sudjelovanja, ravnopravnosti i zapošljavanja te socijalne zaštite (European Commission, 2020a). Evaluacija Europske strategije za osobe s invaliditetom (2020a) ističe kod područja pristupačnosti veliki uspjeh prihvaćanja Europskog akta o pristupačnosti proizvoda i usluga (engl. European Accessibility Act), Direktivu o pristupačnosti web-stranica i mobilnih aplikacija (engl. Web Accessibility Directive), tzv. Ugovor iz Marakeša (engl. „Marrakesh Directive“) i mnoge ostale dokumente važne za širenje pristupačnosti (European Commission, 2020a). Neki od njih se spominju u sljedećim poglavljima.

Nova Strategija o pravima osoba s invaliditetom za razdoblje 2021.- 2030. godine, potaknuta zadovoljavajućim rezultatima Evaluacije Europske strategije za osobe s invaliditetom 2010.-2020. godine, ima cilj jednak kao i većina do sada – poboljšati kvalitetu života osobama s invaliditetom i učiniti Europsku uniju Unijom ravnopravnosti te se teži snažnijoj predanosti država članica (Europska komisija, 2021). U periodu 2010.-2020. doneseno je nekoliko različitih propisa i standarda vezanih uz pristupačnost, a strategijom iz 2021. godine planira se digitalna transformacija i digitalne javne usluge kako bi i to područje postalo dostupno osobama s invaliditetom pa se pokreće Europski centar za resurse AccessibleEU sa svrhom usklađivanja politika pristupačnosti i lakšeg pristupa znanju (Europska komisija, 2021). Kada se spominje razvoj tehnologija i put k digitalnom, ističe se potreba za aktiviranjem osoba s invaliditetom u tom području i ulaganjem u njihove digitalne vještine jer se neka tehnologija razvija za njih, za njihovo korištenje pa je nužna njihova angažiranost u tom području, od informacijske i komunikacijske tehnologije do umjetne inteligencije i robotike, i time je najavljen Akcijski plan za digitalno obrazovanje za razdoblje 2021.-2027. u sklopu kojega države članice mogu dobiti „potporu u uvođenju asistivnih tehnologija i pružanju pristupačnog digitalnog okruženja za učenje i digitalnog sadržaja“ (Europska komisija, 2021). Prema navedenoj Strategiji (2021) države članice trebaju objediniti pristupačnost sa svim politikama i mjerama, omogućiti osposobljavanje o pristupačnosti stručnjacima kako bi Europa bila bez prepreka. Kako ne bi sve smjernice i savjetovanja EU ostale na tome, Komisija planira posvetiti pozornost provedbi i evaluaciji svih propisa vezanih uz pristupačnost kako bi se ona mogla uistinu provesti, no i kako bi se mogao bolje oblikovati daljnji rad EU na standardizaciji i tehničkim specifikacijama. Nadalje, cilj je do 2023. „ispitati funkcioniranje unutarnjeg tržišta za asistivne tehnologije kako bi utvrdila potrebu za daljnjim djelovanjem jer različita pravila država članica o prihvatljivosti i certificiranju proizvoda mogu narušiti konkurentnost cijena“ (Europska komisija, 2021).

Vijeće Europe pokrenulo je Strategiju Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2017.-2023. kako bi usmjeravalo države članice i poticalo ih na djelovanje u svrhu boljitka osoba s invaliditetom, obuhvativši sva prava: građanska, politička, gospodarska, socijalna i kulturna (Vijeće Europe, 2017). Strategija (2017) ima univerzalni cilj: postizanje jednakosti, dostojanstva i jednake mogućnosti za osobe s invaliditetom, a bavi se s pet prioriteta koje bi države članice trebale razmotriti i po mogućnosti unijeti u svoje zakonodavstvo, politiku i aktivnosti:

- sudjelovanje, suradnja i koordinacija,
- univerzalni dizajn i razumni smještaj,
- perspektiva spolne jednakosti,
- višestruka diskriminacija,
- obrazovanje i osposobljavanje (Vijeće Europe, 2017).

Uz navedenih pet prioriteta, potrebno je usmjeriti pozornost i na pet prioriternih područja u kojima se mogu postići vidljivi rezultati koji mogu utjecati na daljnji razvoj Vijeća Europe:

- jednakost i nediskriminacija,
- podizanje razine svijesti,
- pristupačnost,
- jednakost pred zakonom,
- sloboda od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja (Vijeće Europe, 2017).

Navedena područja utemeljena su na osnovnim ljudskim pravima koja, nažalost, još uvijek nisu stvarnost za osobe s invaliditetom te bi na njima države članice trebale aktivno raditi kako bi ona postala stvarnost za dobrobit osoba s invaliditetom. Strategija (2017), kao i većina sličnih dokumenata, utemeljena je na prethodno prikazanim dokumentima kao što su Europska socijalna povelja, Konvencija o ljudskim pravima i UN Konvencija o pravima osoba s invaliditetom.

U radu se govori o sudjelovanju osoba s invaliditetom u svim područjima života, ali ovdje se želi istaknuti potpora Vijeća Europe, odnosno financiranje projekata suradnje koje provodi Vijeće te se ističe važnost suradnje s organizacijama osoba s invaliditetom kako bi se mogle bolje provesti aktivnosti i standardi UN Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (Vijeće Europe, 2017).

U Strategiji (2017) se invalidnost spominje kao „rezultat interakcije između pojedinačnih oštećenja i postojećih prepreka u stavovima i okolini“ te utjecaj invaliditeta na ravnopravno sudjelovanje u društvu, na potpuno uživanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. Kao rješenje za problem prepreka predstavlja se primjena univerzalnog dizajna i razumne prilagodbe kojima bi se okolinske prepreke mogle smanjiti uz razuman trošak. Uz prethodno navedeno, Strategija (2017) navodi potrebu za promicanjem i razvojem cjenovno dostupnih asistivnih tehnologija, uređaja i usluga koji bi zajedno sa svim navedenim rješenjima bili put k pristupačnosti.

Naime, pristupačnost nije samo okolina s obzirom na to da se danas i jedan dio života odvija na mreži. Pristup informacijama također predstavlja problem osobama s invaliditetom, ne misleći samo na nepristupačne internetske stranice već i nesrazmjer sposobnosti i znanja pojedinaca u korištenju informacijsko-komunikacijske tehnologije u primanju i davanju informacija pa se Strategijom (2017) želi ukazati na potrebu poticanja medijske i informacijske pismenosti te obraćanje pozornosti na prilagodbu informacija i komunikacije putem alternativnih načina, sredstava, formata i sl.

2.2.2. Planovi Hrvatske

Republika Hrvatska punopravna je članica Europske unije, članica je UN-a i potpisnica većine važnih konvencija i standarda pa tako kao i ostatak članica i potpisnica teži postizanju ravnopravnosti osoba s invaliditetom. Svakih nekoliko godina donose se nacionalni planovi ili strategije kako bi se dale smjernice za djelovanje vezano uz prava i mogućnosti osoba s invaliditetom. Tako je 2021. godine Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike, u nastavku MROSP, donijelo Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2021.-2027. u sklopu kojega donosi i analizu stanja nakon provedbe Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2017.-2020. godine.

U nastavku se ukratko opisuje analizirano stanje nakon provedene Nacionalne strategije za razdoblje 2017.-2020. godine. Kako bi sve željene mjere bile provedene, u Strategiju su bili uključeni mnogi državni i nedržavni dionici na koje se mjere odnose te je uočen napredak u svim područjima navedenim u Strategiji, ali, naravno, postoje određeni rizici i teškoće kojima je posvećena pozornost u strategiji za iduće razdoblje 2021.-2027. godine (MROSP, 2021). Od svih područja izdvojena su ona relevantna – pristupačnost, informiranje, komunikacija i podizanje razine svijesti i sudjelovanje u kulturnom životu.

Pristupačnost se u razdoblju 2017.-2020. godine pokušala riješiti na području građevina i na mreži. Tijekom navedenog razdoblja uočio se porast broja prijava na javni poziv za sufinanciranje projekata kojima bi se riješila pristupačnost, čak je pokrenut informatički sustav *e-Dozvole* „koji je uspostavljen za vođenje postupaka koji se vode na temelju Zakona o prostornom uređenju i Zakona o gradnji“, ali je mana sustava što ne prikuplja podatke o pristupačnosti građevina (MROSP, 2021). Pristupačnost postaje osnovni zahtjev građevine, a projektanti i izvođači dužni su učiniti građevinu pristupačnom. Nadalje, došlo je do izmjene podzakonskih propisa te je time „omogućena dogradnja vanjskog dizala na postojećoj zgradi neovisno o odredbama prostornog plana bez građevinske dozvole“ s ciljem provedbe mjera (MROSP, 2021). Uglavnom, na temelju svih dobivenih podataka može se zaključiti da je usvojena zakonska obveza osiguranja pristupačnosti i za nove zgrade i za rekonstrukciju zgrada, ali i da se primjenjuju propisi kod redovnih poslova u građevini (MROSP, 2021). Nedostaci, tj. zapažanja za daljnji rad, koji se navode u Analizi stanja nakon provedbe Nacionalne strategije za osobe s invaliditetom 2017.-2020. godine neadekvatan su način evidentiranja pristupačnosti koji bi mogao ići u smjeru sličnom trenutnim sustavima kao što su *e-Dozvola*, *e-Obnova* i sl. Sljedeći nedostatak je (ne)osvijestjenost dionika koji pristupačnost percipiraju kao još jednu mjeru i dodatni trošak, na što je odgovor promicanje univerzalnog dizajna kao dizajna prilagođenog svima (MROSP, 2021).

Govoreći o informiranju i komunikaciji, internetske stranice Središnjeg državnog portala, Ministarstva zdravstva i sustav *e-Građani* u sklopu Središnjeg državnog portala, mrežne stranice navedene u analizi, imaju mogućnost prilagodbe pristupačnosti od 2017. i 2018. godine, npr. promjenu pozadine teksta, prilagodbu veličine teksta, prilagodbu prikaza, korištenje tipkovnice za odabir poveznica (MROSP, 2021). U sklopu poboljšanja pristupačnosti, 2019. godine donesen je Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora kojim su definirana četiri načela pristupačnosti: mogućnost opažanja, operabilnost, razumljivost i stabilnost (NN, 2019). U ovome podnaslovu može se istaknuti i podizanje razine svijesti što je itekako potrebno ne samo u hrvatskom društvu, već i šire. Tijekom 2018. godine bile su organizirane dvije jednodnevne edukacije kojima se htjelo osvijestiti sudionike o pravima i mogućnostima osoba s invaliditetom. Iako su edukacije bile organizirane za stručne radnike u centrima za socijalnu skrb, one mogu služiti kao primjer i za ostale državne i javne službenike. Nadalje, još jedan način podizanja razine svijesti kolegij je *Digitalna pristupačnost* koji su osmislili Središnji

državni ured za razvoj digitalnog društva, Povjerenik za informiranje i krovne nacionalne organizacije osoba s invaliditetom (MROSP, 2021).

Sudjelovanje u kulturnom životu bitna je stavka svakog čovjeka pa je na temelju toga potrebno osigurati sudjelovanje u tom području osobama s invaliditetom. U Hrvatskoj, od 2017. godine, Ministarstvo kulture dodjeljuje potporu programima koji potiču razvoj publike u kulturi, a posebna se pozornost daje programima u koje su uključene osobe s invaliditetom (MROSP, 2021).

2.2.3. Asistivna tehnologija

Prema WHO (2018), asistivna tehnologija krovni je pojam koji obuhvaća asistivne proizvode i usluge kojima se pokušava održavati ili poboljšati zdravlje, funkcioniranje, produktivnost, neovisnost i sudjelovanje u društvu na svim područjima te prema podacima jedna od deset osoba ima potrebu za asistivnom tehnologijom, a jedna milijarda ljudi koristi barem jedan oblik asistivne tehnologije. Korisnici asistivne tehnologije mogu biti oni najmlađi i najstariji, osobe s invaliditetom, osobe s nezaraznim bolestima (dijabetes, moždani udar i sl.), osobe s različitim stanjima mentalnog zdravlja i osobe s postupnim smanjenjem funkcionalnosti. Korisnici od asistivne tehnologije imaju veliku korist, npr. uključivanje u društvo – obrazovanje, zaposlenje i ostala područja života, nadalje, samostalna briga i odgoda dugotrajne njege kod starijih ljudi i ostale nenavedene prednosti (WHO, 2018).

Asistivna tehnologija nalazi se gotovo svugdje oko nas i svakodnevno ju koristimo a da toga nismo svjesni jer je ona zasnovana na univerzalnom dizajnu koji ne omogućava korištenje samo osobama s invaliditetom već korištenje svim osobama. Univerzalni dizajn zasniva se na sedam načela, a ona su: pravedna uporaba, fleksibilnost, jednostavnost i intuitivnost, perceptivne informacije, tolerancija pogrešaka, mali fizički napor i veličina i prostor za pristup i korištenje (Cook i sur., 2020). Pravedna uporaba upućuje na dizajn koji je koristan ljudima različitih mogućnosti, a slično je tome fleksibilnost koja uz mogućnosti uključuje i osobne preferencije. Nadalje, perceptivnim informacijama označava se dizajn koji komunicira korisniku potrebne informacije bez obzira na okolnosti ili korisnikove osjetilne sposobnosti. Načelom o toleranciji pogrešaka misli se na dizajn koji umanjuje mogućnost događanja pogrešaka, nesreća i ostalih neplaniranih situacija. Posljednje načelo označava prikladnu veličinu i odgovarajući prostor za pristup i rukovanje neovisno o korisnikovoj veličini i pokretljivosti (Cook i sur., 2020). Samo neki od primjera koji se koriste svakodnevno naslovi

su (engl. closed captioning), poznatiji kao *titlovi*, na televiziji ili nekom drugom mediju izvorno napravljeni kao asistivna tehnologija za osobe oštećena sluha; nadalje, prepoznavanje govora (engl. voice recognition), govorna sinteza, upravljanje računalom putem tipkovnice (npr. tipkovni prečaci), povećavanje prikaza primarno omogućeno za osobe oštećena vida. Asistivni proizvodi koje pronalazimo na ulicama ili u zgradama automatska su vrata, zvukovi na semaforima, dizala, nisko postavljene tipke u dizalima i ostalo (Cook i sur., 2020).

Samo na temelju navedenih primjera asistivne tehnologije i ostalih pomagala koja se koriste diljem svijeta i smatraju uobičajenim, može se zaključiti da je raspon asistivne tehnologije doista širok. Stoga se mogu razlikovati meka (engl. soft) i tvrda (engl. hard) tehnologija, ali i jednostavna (engl. low-tech) i složena (engl. high-tech), hardver, kompjutorski hardver i softver, inkluzivna ili specijalizirana (ATiA, n. d.; Cook i sur., 2020). Razlika je između meke i tvrde asistivne tehnologije u tome što su tvrde asistivne tehnologije spremne na korištenje odmah nakon kupnje, bile one štapić koji se drži u ustima ili softver, dok meka asistivna tehnologija podrazumijeva donošenje odluka, strategiju, treniranje, stvaranje koncepta i dostavu usluge. Meka asistivna tehnologija ovisi o ljudskom znanju koje se stječe tijekom vremena treniranja i iskustva, a može se reći da tvrda asistivna tehnologija ne može biti uspješno korištena bez meke asistivne tehnologije (Cook i sur., 2020). Jednostavna asistivna tehnologija ona je kojoj nije potreban izvor napajanja, lako se rukuje njome i nije skupa, npr. komunikacijske ploče napravljene od kartona, a složena je ona kojoj je potreban izvor napajanja, zahtjevnija je za programirati i cjenovno skuplja, npr. specijalizirana računala (ATiA, n. d.; EPRS, 2018b). Pod hardverima se mogu smatrati proteze, sustavi za postavljenje i pozicioniranje. Nadalje, posebne sklopke, tipkovnice i pokazni uređaji kompjutorski su hardveri, a kompjutorski softveri bili bi čitači zaslona i programi za komuniciranje (ATiA, n. d.).

Služba za istraživanje Europskog parlamenta (engl. European Parliamentary Research Service, EPRS) (2018b) provela je istraživanje i prezentirala rezultate trenutne i novonastajuće asistivne tehnologije za tri oblika invaliditeta: oštećenje vida, oštećenje sluha i poremećaj iz spektra autizma. Pod oštećenjem vida misli se na sljepoću, tj. ne misli se na 100% gubitak vida već na onaj koji onemogućava jednaku kvalitetu života kao kod osoba neoštećena vida, preciznije rečeno – nema percepcije svjetla ili je percepcije svjetla manja od 3/60 ili vizualnog polja manjeg od 10 stupnjeva u boljem oku (EPRS, 2018b). Asistivna pomagala za osobe oštećena vida mogu se podijeliti na taktilna, putna, namijenjena pristupu informacijama i komunikaciji, za svakodnevni život i aplikacije za mobitel i tablet. Taktilna asistivna

tehnologija može biti jednostavna i složena. Pod jednostavnom se misli na bijeli štap, tradicionalni Brailleov sustav, reljefne slike, taktilne mape i sl. dok se pod složenom misli na složene aplikacije utemeljene na Brailleovu sustavu, unaprijeđene štapove, taktilna pomagala za korištenje računala, matrice točkastih podražaja i slično (EPRS, 2018b). Istraživanje EPRS-a (2018b) navodi kako su složene aplikacije utemeljene na Brailleovu sustavu osmišljene kako bi pojednostavile korištenje Brailleova pisma i uključuju softver, printere Brailleova pisma, prevoditeljske programe, monitore i tipkovnice na Brailleovu pismu. Nadalje, postojeća, već ugrađena jednostavna tehnologija u okolinu može biti dobra osvjetljenost, sustavi signalizacije koji uključuju i taktilnu i zvučnu informaciju te alarm, taktilne podloge s upozorenjima ili usmjeravanjem i kontrastne boje. Složenija tehnologija obuhvaća verbalne znakove koji se pokreću u prisustvu ljudi, radiofrekvencijsku identifikaciju (engl. radio frequency identification, RFID) kojom se korisniku prenose signali putem zvučnog podražaja preko slušalica ili vibracija i Bluetooth tehnologija koja se isto tako koristi za upozoravanje. Od tehnologije namijenjene za pristup informacijama i komunikaciji slabovidnim osobama, može se istaknuti povećanje objekata, npr. veći znakovi na tipkovnici, smanjenje udaljenosti, povećanje videozapisa i teleskopsko povećanje pa se takva tehnologija primjenjuje na računala, tablete, mobilne uređaje i ostalu tehnologiju (EPRS, 2018b). Pod navedenu tehnologiju pripadaju i posebni sustavi, neki već prethodno navedeni, tehnologija pretvorbe u Brailleovo pismo, softveri koji prepoznaju govor, čitači teksta i zaslona, a neke su specifične aplikacije softveri za zvučnu podršku, softveri koji prebacuju tekst u govor, prijenosni uređaji za čitanje, hardver i softver za ulaz i izlaz na Brailleovu pismu, reljefne slike i zaslone i ostala slična tehnologija (EPRS, 2018).

Oštećenjem sluha misli se na gluhoću, odnosno gubitak sluha veći od 93 dB u govornom području tonskog audiograma (Hrvatska enciklopedija, 2021). Kod osoba oštećena sluha mogu se razlikovati tri kategorije asistivne tehnologije: slušna tehnologija, uređaji za obavještanje i komunikacijska tehnologija. Pod slušnom tehnologijom misli se na asistivne slušne uređaje koji pojačavaju zvukove i korisni su u prostorima s okolinskom bukom, slušna pomagala i kohlearni implantati ili umjetne pužnice (EPRS, 2018b). Korištenjem svjetlosnih signala ili vibracija ili kombinacijom obaju signala kod obavijesnih uređaja osobe s oštećenjem sluha primit će informaciju. Tehnologija za komunikaciju obuhvaća standardnu tehnologiju – fizičke ili virtualne tipkovnice, zaslone na dodir, tekstualno dopisivanje i ostalu tehnologiju kojoj je temelj tekst, a također se koriste i softveri koji prevode izgovorene riječi u znakovni

jezik ili tekst. Za komuniciranje jedan na jedan mogu se koristiti ploče sa slikama, tipkovnice, zasloni na dodir, ploče za prikaz i uređaji ili softveri za sintezu govora (EPRS, 2018b).

Poremećaj iz spektra autizma cjeloživotni je razvojni poremećaj. Spektar ima raspon od vrlo funkcionalnog oblika u kojemu je narušena neverbalna komunikacija uz sve ostale očuvane aspekte do oblika u kojemu je funkcioniranje loše te je osoba u djelomično dementnom stanju (EPRS, 2018b). Asistivna tehnologija za osobe s poremećajem iz spektra autizma može se klasificirati po vještinama koje su nerazvijene, a to su komunikacijske, društvene i adaptivne vještine. Sustavi koji se koriste mogu biti nepotpomognuti (engl. unaided), pod kojima se misli na korištenje samo tijela u svrhu komuniciranja, i potpomognuti (engl. aided) koji podrazumijevaju korištenje određenog uređaja uz korisnikovo tijelo (EPRS, 2018b). Ukratko, od tehnologije za komuniciranje mogu se izdvojiti uređaji za generiranje govora povezani s uređajem s dodirnim zaslonom na kojemu korisnik odabire simbole ili tekst kako bi prenio poruku pa uređaj koji generira govor poruku pretvara u zvučni oblik - govor. Nadalje, koristi se i računalno potpomognuto učenje (engl. computer-assisted instruction) putem kojega korisnici vježbaju određene komunikacijske vještine, no ne samo komunikacijske, već i društvene i adaptivne vještine (EPRS, 2018b).

Iako asistivna tehnologija olakšava život osobama s invaliditetom, čini ga boljim i čini okolinu pristupačnijom, ona ima svoje nedostatke. Neki su od nedostataka različiti stupnjevi dostupnosti asistivne tehnologije i usluga ovisno o mjestu stanovanja jer je ona dostupnija u nekim dijelovima zemlje, svijeta, više nego u drugim pa se to naziva i lutrija poštanskog broja (engl. post-code lottery). Još su jedan nedostatak dugi birokratski procesi nabavljanja asistivne tehnologije te nedostupnost informacija vezanih uz asistivnu tehnologiju (EPRS, 2018a). Nadalje, cijena asistivne tehnologije nije niska i time nije dostupna svima, a kada se govori o asistivnoj tehnologiji i pomagalima, vrijedi pravilo skuplje je bolje jer nudi više mogućnosti i načina korištenja pogotovo kada se govori o tehnologiji kao što je tehnologija za osobe oštećena sluha. Naravno, netko može reći da ne treba svakom korisniku najbolji i najskuplji mogući model – što je istina jer odabir tehnologije ovisi o potrebama korisnika i načinu života. Kao sljedeći nedostatak mogla bi se navesti prilagodba ili učenje korištenja asistivne tehnologije. Ako se uzmu podatci Popisa stanovništva, kućanstava i stanova u RH iz 2021. godine Državnog zavoda za statistiku i Registra osoba s invaliditetom Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, navedeni na početku drugog poglavlja, prema kojima najviše osoba s invaliditetom pripada u dobnu skupinu od 65+ godina, a poznato je da starije osobe u Hrvatskoj nisu sklone tehnologiji te se može zaključiti da bi prilagodba na samu tehnologiju, ali i učenje

rukovanja njome mogao biti veliki problem. Zna se da je digitalno obrazovanje jedan od nedostataka u životima starije populacije koja se oslanja na mlađe naraštaje ili u potpunosti izbjegava tehnologiju i živi u tehnološkoj izolaciji. Stoga se smatra da bi digitalne radionice bile zanimljiv način na koji bi se starijoj populaciji mogla na neki način približiti tehnologija, ali istovremeno pružiti socijalizacija. Nadalje, još je jedan nedostatak općenito prihvaćanje potrebe za asistivnom tehnologijom, a misli se općenito na svu dostupnu asistivnu tehnologiju, jer se može reći iz iskustva kako mnoge osobe ne prihvaćaju promjene svoga tijela te se uz određenu asistivnu tehnologiju veže sram i neka vrsta tjelesnog nedostataka.

2.2.4. Pristupačnost internetskih stranica

Inkluzivnost postaje sveprisutna pa je došao red i na internet da postane inkluzivan. Internet je danas važno mjesto informiranja, ali i komuniciranja, dostupno gotovo svima. Naime, nisu sve internetske stranice prilagođene svim osobama, pogotovo ne onima s invaliditetom. Ciljevi su tijekom dizajniranja i izrade internetskih stranica jednostavnost, intuitivnost i prilagođenost korisniku ili *user-friendly*, no to nije situacija s kojom se susreću osobe s invaliditetom. Prema EPRS (2018a) većina internetskih stranica javnih tijela pristupačna je osobama s invaliditetom, ali veći dio interneta čine stranice koje vode privatne osobe koje još uvijek nisu zakonski regulirane kao javni sektor.

Na temelju UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom svaka zemlja potpisnica dužna je osigurati pristup informacijskim i komunikacijskim tehnologijama i sustavima (UN, 2007). Europski parlament i Vijeće Europe donijeli su Direktivu o pristupačnosti internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora 2016. godine (engl. Directive (EU) 2016/2102 Accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies), a krajem prosinca iste godine stupila je na snagu. Direktiva se odnosi na sve članice EU i cilj je obvezati javni sektor da učini svoje internetske stranice i aplikacije pristupačnima svima te ujednačiti mjere i zahtjeve kako bi sve zemlje članice mogle jednako djelovati (European Commission, n. d.). Prema Direktivi neka javna tijela i određeni sadržaji izostavljeni su te se isto to prenijelo u hrvatski Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora. Podrazumijeva se da primjenjivanje mjera uključuje nenametanje nerazmjernog opterećenja. U Direktivi se navode četiri načela pristupačnosti koja se spominju u većini dokumenata vezanim uz pristupačnost web-sadržaja, a ona su: mogućnost percepcije, operabilnost, razumljivost i stabilnost.

Mogućnost percepcije znači da sve što se nalazi na stranici, sav sadržaj, mora biti oblikovan tako da ga svaki korisnik može percipirati; pod operabilnošću se misli na upravljanje dijelovima korisničkog sučelja i navigacije; razumljivost označava razumljive informacije i korisničko sučelje; stabilnost se odnosi na sadržaj koji se mora moći tumačiti i uz pomoć asistivne tehnologije (Europski parlament, Vijeće Europe, 2016).

Već spomenuti hrvatski Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora donesen je 2019. godine kao način da se u hrvatsko zakonodavstvo donese prethodno spomenuta Direktiva EU (NN, 2019). Zakon je sadržajno gotovo isti kao i Direktiva. Iznimke su od primjene mjera Zakona javna radiotelevizija, organizacije civilnog društva koje ne pružaju usluge ključne za javnost, dječji vrtići, škole i učenički domovi, sadržaji snimljeni prije 23. rujna 2020. u obliku audiozapisa, videozapisa, audio i videozapisa, audio i/ili videozapisa, uredske datoteke stvorene prije 23. rujna 2018. godine ako nisu potrebne za postupke u tijeku koje tijelo javnog sektora obavlja u okviru svojega djelokruga, „reprodukcije predmeta iz zbirke baštine u privatnom ili javnom vlasništvu, od povijesnog, umjetničkog, arheološkog, estetskog, znanstvenog ili tehničkog značaja, a dio su zbirke koje se čuvaju u ustanovama kulture, ako ne mogu biti u potpunosti pristupačni“ te sadržaji koji su kvalificirani kao arhiva, pri čemu se pod arhivom u ovome Zakonu misli na sadržaje koji nisu potrebni za postupke u tijeku i ostale nenavedene iznimke (NN, 2019). Kada se govori o nerazmjernom opterećenju, potrebno je da svako javno tijelo uzme u obzir svoju veličinu, resurse, prirodu, troškove i korist od činjenja stranice i uređaja pristupačnima te imaju li osobe s invaliditetom korist od njihove stranice i njihova uređaja. Nadalje, svako javno tijelo mora dati objašnjenje o sadržajima koji nisu pristupačni, razloge i koje alternativne mogućnosti predlažu (NN, 2019).

Standardi kojih se drže stručnjaci tijekom izrade internetske stranice su Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) od World Wide Web Consortiuma (W3C) prvi put objavljeni 1999. godine, a zadnja izmijenjena verzija je iz lipnja 2018. godine (W3C, 2018). W3C (2018) navodi kako je svrha standarda da sadržaj internetskih stranica bude dostupan osobama oštećena vida, oštećena sluha, ograničena kretanja, s teškoćama govorenja, s fotoosjetljivošću, s teškoćama učenja i kognitivnim teškoćama te kombinacijom nekih od navedenih teškoća. Usklađenost sa standardima navedenim u WCAG (2018) procjenjuje se uz pomoć razina označenih kao A, AA i AAA pri čemu trostruko A označava najvišu razinu koja podrazumijeva primjenu svih prethodnih standarda nižih razina, a dokument navodi koje je sve standarde potrebno primijeniti kako bi se zadovoljila određena razina. Smjernice za

prilagođavanje sadržaja razdijeljene su prema četiri načela, od kojih se jedan razlikuje od četiri načela navedenih u Direktivi EU, a ona su percepcija, operabilnost, razumljivost i robusnost (W3C, 2018).

Perceptivnost se postiže prilagodbom tekstualnih i netekstualnih sadržaja. Netekstualni sadržaj određeni je *input*, medij ovisan o vremenu bilo audio ili videozapis, određeni senzorni oblik (boja, oblik, veličina, lokacija, zvuk i sl.), test i CAPTCHA, a može se zamijeniti većom objavom ili većim tiskom, govorom, Brailleom ili jednostavnijim jezikom. Ako se ipak odluči za audio ili videozapis, tada je potrebno dodati opis. Pod percepciju se također može ubrojiti i dizajn stranice, odnosno tzv. dekoracije, određene slike koje ne služe informiranju i kao takve ne nose važnu poruku. Dizajn se treba implementirati tako da ga asistivna tehnologija može zanemariti. Kada se govori o tekstualnom sadržaju, karakteristike na koje bi se trebala obratiti pozornost veličina su teksta, tekst ili slike kao dio neaktivnog korisničkog sučelja, kontrast elemenata stranice, vizualni prikaz paragrafa, razmaci između teksta, lebdeći i zatvarajući sadržaji i mnogi drugi za koje dokument nudi smjernice (W3C, 2018).

WCAG (2018) operabilnost opisuje kao komponente korisničkog sučelja i navigacije koje moraju djelovati. Neke navedene karakteristike stranica na koje treba paziti su prilagođenosti tipkovnici – prečaci, prilagodba vremena, zaustavljanje za vrijeme klizanja (engl. scroll), frekvencija treperenja stranice, navigacija – naslovi, naslovi sekcija, oznake, poveznice kod kojih se vidi njihova svrha kod teksta poveznice i ostali elementi te modaliteti ulaza (engl. input) osim tipkovnice, npr. pokreti strelicom miša kao što je otkazivanje.

Razumljivost se odnosi na informacije, stoga tekst treba biti strojno čitljiv, a jezik koji se koristi prilagođen uz korištenje mehanizama koji objašnjavaju nepoznate riječi, kratice i sl. Nadalje, internetska stranica treba biti predvidljiva. Predvidljivost se postiže konzistentnom navigacijom, identifikacijom i ostalim načinima navedenim u dokumentu WCAG (2018).

Prema WCAG (2018) robusnost sadržaja označava mogućnost korisnikove interpretacije s ili bez pomoći asistivne tehnologije pa se onda mora pripaziti na kompatibilnost s trenutnim i budućim korisničkim agentima i asistivnom tehnologijom. Asistivna tehnologija koja se spominje u WCAG-u (2018) od koristi je svim osobama kojima je potrebno učiniti sadržaj internetskih stranica pristupačnim. Za osobe oštećena vida i s teškoćama percepcije predlažu se softveri za uvećanje prikaza (engl. screen magnifier) kojima se utječe na veličinu, vrstu (engl. font), razmak i boju teksta te sinkronizaciju s govorom. Također postoje čitači zaslona (engl. screen reader) koji čitaju tekst uz pomoć sintetiziranog govora ili Brailleova pisma. Neki

od češće korištenih čitača zaslona su JAWS, VoiceOver, Microsoft Narrator, Orca, BRLTTY i ChromeVox, a većina je uključena u operativni sustav. Aktivnosti koje čitači zaslona mogu provesti čitanje su vidljivog teksta na stranici, čitanje oznaka, npr. alt atributa, a aktivnosti koje ne mogu provesti čitanje su teksta na bazi CSS izgleda, čitanje teksta na slikama i detektiranje navigacije (Cunningham, 2012; W3C, 2018). Osobama s teškoćama učenja, jezičnim ili kognitivnim teškoćama predlaže se korištenje softvera koji pretvara tekst u sintetizirani govor dok se osobama s tjelesnim invaliditetom predlaže korištenje softvera za prepoznavanje govora. Nadalje, osobama s tjelesnim invaliditetom preporučuju se alternativne tipkovnice i alternativni pokazivački uređaji. Navedeni alternativni uređaji omogućuju korisnicima da simuliraju pokrete kojima bi se koristili internetskom stranicom i njezinim sadržajem (W3C, 2018).

Cunningham (2012) iznosi pregled prepreka pristupačnom internetskom sadržaju za neke oblike invaliditeta te smjernice za preoblikovanje koda stranice. Kao općenite probleme ističe lošu strukturu HTML-a, slike bez alt atributa, elemente koji zahtijevaju vid, ponavljajuće elemente koji se ne mogu preskočiti i loše strukturiranu formu. Prepreke na koje nailaze osobe oštećena vida mogu biti gubitak funkcionalnosti i/ili sadržaja nakon mijenjanja veličine, manjak kontrasta, tekst na slikama, zbunjujuća forma, a za osobe s teškoćama percepcije boje ističe problematičan odabir shema boja, oblike bez mogućnosti kodiranja boja i oblike koji su zbunjujući zbog zamijenjenih intenziteta te slike lošeg kontrasta. Nadalje, osobama oštećena sluha zasmetat će videozapisi s lošim naslovima ili bez naslova, interaktivni elementi bez vizualnog upozorenja i prijenosi uživo loše kvalitete. Osobe s fizičkim invaliditetom imaju problema sa sučeljem koje zahtijeva korištenje miša i/ili tipkovnice te jako osjetljiv i precizan sadržaj (Cunningham, 2012).

U Hrvatskoj je 2019. godine pokrenut projekt Razvoj pristupačnog web-sjedišta za osobe s invaliditetom u kojemu je sudjelovao Fakultet elektrotehnike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu (Laboratorij za asistivne tehnologije i potpomognutu komunikaciju) i Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti HAKOM iz čije je suradnje proizišla Metodologija za razvoj pristupačnog sjedišta weba, zasnovana na smjernicama Web Content Accessibility Guildenes (WCAG), s ciljem da se da znanje o unapređenju ili izradi web-sjedišta bez barijera za osobe s invaliditetom (HAKOM, 2019). Razvijena Metodologija sastoji se od četiri koraka:

1. „Razumijevanje potrebe za pristupačnošću,
2. Definiranje zahtjeva pristupačnosti,
3. Odabir tehnologije i implementacija,

4. Evaluacija i dorada implementirane pristupačnosti“ (HAKOM, 2019).

Prvi korak podrazumijeva identificiranje dionika među kojima su predstavnici korisnika s invaliditetom, upoznavanje sa zakonskom regulativom i smjernicama za postizanje pristupačnosti (HAKOM, 2019). Drugi korak uključuje definiranje zahtjeva s obzirom na dizajn i programsku tehnologiju. Smjernice razmotrene u sklopu Metodologije smjernice su WCAG 2.1 pa se u skladu s njima obraća pozornost na dizajn, sadržaj, boje, poveznice i alatnu traku s opcijama pristupačnosti. U razgovoru s korisnicima zaključilo se da bi ikona za prikazivanje alatne trake trebala biti u desnom gornjem kutu, a alatna traka s opcijama pristupačnosti uz desni rub stranice. Dizajn ikone koji je najviše odgovarao korisnicima prikazan je na slici 1, a ikone koje prikazuju osobu s invaliditetom nisu se pokazale privlačnima (HAKOM, 2019).

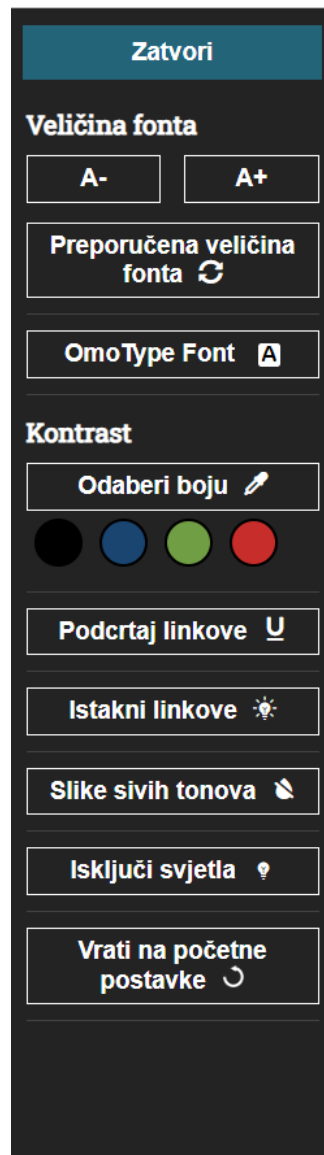

Slika 1. Predloženi dizajn ikone koji je najviše odgovarao korisnicima prema istraživanju provedenom u sklopu projekta Metodologija za razvoj pristupačnog sjedišta weba

Nadalje, kao i u smjernicama WCAG-a ističe se potreba za kontrastom boja te istaknutost poveznica za koje bi idealno bilo da vode na novu stranicu. Alatna traka s opcijama pristupačnosti može se vidjeti na slici 2, s mogućnostima promjene veličine vrste slova, veličine teksta, mogućnostima promjene kontrasta, podcrtavanjem i isticanjem poveznica, uključivanjem slika sivih tonova, isključivanjem svjetla i povratkom na početne postavke stranice. Ponuđena je i OmoType vrsta slova, oblikovana u Hrvatskoj i besplatno dostupna, koja je prilagođena osobama s teškoćama čitanja (HAKOM, 2019).

Treći korak ima za cilj „odabrati tehnologiju te dizajnerski i programski implementirati prethodno definirane zahtjeve vezane uz pristupačnost“ (HAKOM, 2019). Ističe se da je potrebno provjeriti učestalost problema programskih dodataka za pristupačnost, kompatibilnost dodataka tehnologijom razvoja internetskog sjedišta, ažuriranost dodataka i proučiti kompatibilnost dodataka s već postojećim dodatcima (HAKOM, 2019).

U zadnjoj fazi radi se evaluacija i doradivanje, ako je potrebno. Za evaluaciju se koriste određeni alati, provodi se i funkcijsko testiranje u kojemu se ispituje sjedište u različitim preglednicima, operacijskim sustavima i uređajima te se provodi i korisnička evaluacija tijekom koje je potrebno uključiti različite korisnike s invaliditetom ovisno o vrsti sadržaja (HAKOM, 2019).

Slika 2. Alatna traka s mogućnostima pristupačnosti za prilagodbu internetske stranice

3. Arhivi i osobe s invaliditetom

Arhivske institucije, iako javne i prema tome dužne biti prilagođene, kasne s ne samo fizičkom prilagodbom pristupačnosti osobama s invaliditetom nego i s prilagodbom mogućnosti korištenja gradiva. Međutim, s rastom potrebe za digitalizacijom gradiva postoji mogućnost da će se dostupnost i prilagođenost gradiva u bližoj budućnosti riješiti. Prema Arhivističkom rječniku (2015) arhiv je mjesto na kojemu se čuva arhivsko gradivo, mjesto odgovorno za čuvanje i davanje na korištenje arhivskoga gradiva. Definicija arhiva uključuje kao zadaću arhiva davanje na korištenje arhivskoga gradiva, ali to se često ne može odnositi kao istinita tvrdnja za osobe s invaliditetom, gledajući Hrvatsku.

Kepley (1983), prije gotovo 50 godina, ističe važnost pokretanja arhivske struke, arhivista, misleći pod pokretanjem na sporost struke u prepoznavanju potreba korisnika s invaliditetom i samim time djelovanje u tom području. Kepley (1983) navodi kako je na takvu promjenu utjecao i Kongres Sjedinjenih Američkih Država (engl. United States Congress) koji je 1972. godine donio Odredbu o rehabilitaciji (engl. Rehabilitation Act) te je 1981. godina proglašena Međunarodnom godinom osoba s invaliditetom. Nadalje, može se nadodati da je, vjerojatno, na takvu želju za promjenom utjecalo i tadašnje stanje u svijetu – djelovanje Ujedinjenih naroda na području ljudskih prava i donošenje Deklaracije o pravima osoba s invaliditetom 1975. godine, kao što je već spomenuto prethodno u radu.

Tko su korisnici arhiva? Najčešće povjesničari, bilo oni kojima je to struka ili oni koji to rade iz hobija i zanimanja, istraživači različitih struka, studenti te građani koji imaju potrebu za službenom dokumentacijom, npr. određenim potvrdama ili rješenjima. U Hrvatskoj je prije manje od 10-ak godina bilo 364 osoba s invaliditetom u sustavu visokog obrazovanja, ali prema određenim podacima procjenjivalo se da ih je i do 500 s obzirom na tadašnji broj osoba s invaliditetom u dobnoj skupini od 18 do 25 godina. Nadalje, broj pristupnika ispitima državne mature koji traže prilagodbu ispita 2014./2015. godine iznosi 569 i od tada raste (Glavaš-Kiš, 2016).

Ministarstvo kulture i medija izdaje strateške planove kraćeg trajanja za ustanove pod njihovom nadležnošću, među kojima su i arhivi. Cilj koji je Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (2019) odredilo u Strateškom planu 2020.-2022. razvoj je arhivske službe uz osiguranje uvjeta za redovito preuzimanje arhivskoga gradiva te se pod tim ciljem planira povećati dostupnost gradiva u arhivima, kvalitetu usluga korisnicima, osigurati uvjete za dugoročno očuvanje gradiva i pružiti podršku u upravljanju dokumentacijom. Dostupnost

gradiva planira se povećati pružanjem gradiva korisnicima u digitalnom obliku što će, misli se, utjecati na interes korisnika, a arhivi gradivo sređuju, opisuju i digitaliziraju kako bi ono bilo dostupnije. Nadalje, planira se povećanje kvalitete usluga što se odnosi, uz standardne usluge, na dodatne sadržaje za korisnike kao što su izložbe, radionice, predavanja i tomu slično kako bi arhivi postali vidljiviji u životima korisnika koji nisu primarno zainteresirani za istraživanje arhivskoga gradiva (MK, 2019). Ne spominje se korištenje dodatnih tehnologija, onih pomoćnih, niti se spominju svi korisnici.

Govoreći o digitalizaciji, Ministarstvo kulture (2019) planiralo je projekt „Digitalizacija kulturne baštine“ kojim bi se uspostavio informacijski sustav koji bi obuhvaćao digitalizirane i digitalne sadržaje kulturne baštine Hrvatske i suradnju s europskom digitalnom knjižnicom Europeanom. Cilj takvog projekta izrada je informacijsko-komunikacijskog sustava pomoću kojega bi se povećala dostupnost, *online* dostupnost, a još su neki ciljevi „korištenje i zaštita digitalne kulturne baštine, dugoročna zaštita digitalne građe, uspostava jedinstvenog pristupa digitalnoj kulturnoj baštini“ (MK, 2019). Uglavnom, Strateškim se planom Ministarstva kulture želi povećati dostupnost gradiva digitalizacijom i okrenuti se korisnicima, odnosno pokušati povećati kvalitetu usluge koja se nudi i promijeniti pristup radu usmjerivši ga korisnicima.

Trenutni Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020.-2025. godine teži odmakom od tradicionalnog arhiva, kao zatvorenih ustanova, te je cilj preoblikovati arhive u otvorene ustanove i promovirati otvorenost svim skupinama korisnika. Ciljajući na različite skupine korisnika potreban je i razvoj dodatnih kompetencija i vještina zaposlenika zbog različitih potreba korisnika. Uz otvorenost, cilj je razviti nove korisničke usluge i sadržaje, opet, kako bi se djelovalo na otvorenost i dostupnost većem broju društvenih skupina (MK, 2019). Državni arhivi u Hrvatskoj prema analizi postojećeg stanja u Nacionalnom planu (2019) imaju prostor za korištenje gradiva, no u nekima je potrebno osigurati dodatne prostore za javna događanja kao što su izložbe, radionice, predavanja, predstavljanja i slične aktivnosti namijenjene različitim skupinama. Nadalje, dostupnost arhivskoga gradiva i obavještanje o njemu podrazumijeva i korist od gradiva pa se pokušava djelovati na to, odnosno učiniti gradivo dostupnim „svim zainteresiranim korisnicima, uključujući sve ranjive skupine, bez obzira na njihove mogućnosti, uz pomoć različitih prilagođenih tehnika i na način koji je za njih prikladan“, a uz djelovanje na dostupnost arhivskoga gradiva smatra se potrebnim „djelovati na operativna ograničenja uklanjanjem fizičkih prepreka u arhivskim zgradama“ (MK, 2019).

Jedan je od ciljeva Nacionalnoga plana (2019) osigurati dostupnost i brz pristup arhivskoj baštini putem povećanja mrežne dostupnosti gradiva i time veću dostupnost gradiva svim korisnicima. Mrežna dostupnost gradiva postigla bi se pretvorbom gradiva u digitalni oblik, uz prethodno oblikovan plan digitalizacije što će, smatraju, utjecati na njegovu zaštitu, vidljivost i korištenje, a sudjelovanjem u mreži Središnjeg sustava za upravljanje digitalnom kulturnom baštinom pridonijet će se procesu digitalizacije (MK, 2019). Sljedeći je prioritet dostupnost gradiva svim korisnicima bez obzira na njihove mogućnosti. S obzirom na to da se gradivo najčešće koristi u čitaonicama arhiva, smatra se potrebnim za učiniti zgradu pristupačnom uklanjanjem svih fizičkih prepreka, a korisnicima učiniti gradivo pristupačnim uz pomoć tehnologije i pomagala. Kao jedan od pokazatelja ishoda navedena je osiguranost prikladnog mjesta u čitaonici arhiva s potrebnom tehnologijom za osobe s invaliditetom (MK, 2019). Nadalje, bit će omogućeno korištenje digitaliziranog gradiva u čitaonicama arhiva uz pomoć određenih softvera i „nove tehnologije za reprodukciju digitaliziranog/digitalnog gradiva u tehnikama dostupnim za ranjive skupine“ (MK, 2019).

Međunarodno arhivsko vijeće (engl. International Council on Archives, ICA) izdalo je Načela dostupnosti arhivskoga gradiva (2015) s deset načela koja služe kao „mjerilo za ocjenjivanje postojeće politike i prakse dostupnosti te kao okvir pri izradi novih ili izmjeni postojećih pravila dostupnosti“. Načela koja se ističu kao primjenjiva na ovaj rad su:

- „Javnost raspolaže pravom na dostupnost arhivskoga gradiva nastaloga radom javnih tijela. Javni i privatni stvaratelji gradiva trebali bi otvoriti svoje arhive javnosti u najvećoj mogućoj mjeri (1),
- Ustanove s arhivskim gradivom usvajaju proaktivan pristup njegovoj dostupnosti (3),
- Arhivsko gradivo dostupno je pod pravednim i jednakim uvjetima za sve (5),
- Ustanove s arhivskim gradivom skrbe da operativna ograničenja ne utječu na dostupnost arhivskoga gradiva (8)“ (ICA, 2015).

Prvo načelo dostupnosti arhivskoga gradiva daje na korištenje javnosti arhivsko gradivo nastalo radom javnih tijela i ono je otvoreno za javnost ako se ne radi o zakonom utemeljenoj iznimci. Kada se radi o privatnom arhivskom gradivu, javnih ili privatnih tijela, takvo gradivo isto ima određenu vrijednost za društvo te arhivisti smatraju da je dostupnost takvoga gradiva važna i pomaže u zaštiti prava, pridonosi javnome interesu, održava transparentnost i vjerodostojnost, pomaže društvu da bolje razumije ustanovu (ICA, 2015). Samo načelo govori da je arhivsko gradivo javnih tijela dostupno javnosti i ono se ispunjava kod osoba bez

invaliditeta, no kada je riječ o osobama s invaliditetom, tada se može zaključiti da gradivo možda i je dostupno, ali nije uvijek pristupačno.

Treće načelo bavi se proaktivnošću dostupnosti i odgovornošću arhivista da promoviraju dostupnost gradiva tako da se javnost obavještava i informira putem raznih kanala poput interneta, mrežnih i tiskanih publikacija, javnih programa, komercijalnih medija, obrazovnih i promotivnih aktivnosti (ICA, 2015). Nadalje, praćenje gradiva za koje postoji veći interes i teži se osigurati dostupnost toga gradiva digitalizacijom, tiskanjem publikacija, objavljanom na mrežnim stranicama i slično (ICA, 2015). Rad na dostupnosti i proaktivnosti važna je i vrijedna smjernica pogotovo kada se uzme u obzir da današnje društvo očekuje da je više-manje sve dostupno, ali se i očekuje da ako je nešto dostupno i ako nešto postoji, da se to nalazi na internetu. Suprotno, ako nešto nije na internetu – ne postoji. Dostupnost putem interneta, isto kao i prethodno načelo, ne mora značiti da je gradivo uistinu dostupno svima. Internetske stranice i gradivo dostupno na internetu potrebno je učiniti dostupnima, najbolje primjenjujući univerzalne i svima dostupne smjernice WCAG 2.1. Nadalje, digitalizacija gradiva jedan je od načina kojim se gradivo može učiniti pristupačnim osobama s invaliditetom, no uz primjenu određenih softvera i asistivne tehnologije. Danas se radi na projektima digitalizacije koji bi trebali učiniti gradivo brže i lakše dostupno svima, no primjenjuju li se i dodatne mogućnosti obrade, nije poznato.

Četvrtim se načelom potiče arhive na jednakost i ravnopravnost, odnosno dostupnost gradiva svima bez diskriminacije. Potreba za ovim načelom proizišla je iz okolnosti u kojima se od arhivista zahtijeva da rade razliku među korisnicima, npr. iz uvjeta darovnih sporazuma. Na temelju toga potiču se ustanove da smanje iznimke dostupnosti (ICA, 2015).

Zadnje istaknuto načelo – osmo, izravno govori o osobama s invaliditetom i ostalim osobama koje bi mogle biti u nepovoljnom položaju i time poteškoća pri korištenju gradiva. Prema opisu načela, arhivi teže tomu da umanje operativna ograničenja pa tako nude „kopije arhivskog gradiva u različitim formatima, ovisno o tehničkim kapacitetima ustanove“ (ICA, 2015). Iz načela je očito da se radi ono što je u mogućnosti, no potrebno je proaktivno djelovati u tome području i pronaći različite načine kako učiniti gradivo pristupačnijim jer ponekad kopiranje i drugi format nisu dovoljni. Kao što je rečeno, cilj je hrvatskih arhiva prema trenutnom Nacionalnom planu (2019) otvoriti arhive različitim društvenim skupinama i razvijati nove kompetencije i vještine djelatnika. Informiranjem djelatnika o dostupnim asistivnim tehnologijama i savjetovanjem s korisnicima o njihovim potrebama i prilagodba

korisnicima u mogućnostima arhiva u razumnim okvirima put je k više zadovoljnih i raznovrsnih korisnika.

3.1. Prilagodba arhiva osobama s invaliditetom

Arhivi, kao javne institucije i mjesta koja posjećuju raznoliki korisnici, trebali bi biti prilagođeni osobama s invaliditetom jer jedan dio korisnika mogao bi biti s invaliditetom, a i Hrvatska kao članica nekoliko organizacija i zajednica dužna je u određenoj mjeri ispoštovati ono za što se zalaže, kao što je i dužna osigurati mjere konvencija koje je ratificirala. Stoga dostupnost uistinu treba biti dostupnost, kako je Kepley (1983) rekao – sve što je dostupno ljudima bez invaliditeta treba biti dostupno i ljudima s invaliditetom. U ovome je dijelu rada sagledana prilagodba građevina, arhivskih prostorija koje koriste korisnici i načina na koji se gradivo može prilagoditi i učiniti pristupačnim korisnicima s invaliditetom.

3.1.1. Prilagodba prostora arhiva

Prilagodba arhiva promatra se od većeg prema manjem, odnosno prilagodba zgrade u kojoj se nalazi arhiv i prostora koji korisnici koriste. Prikazane su smjernice za prilagodbu arhivskih institucija Sjedinjenih Američkih Država s obzirom na to da su se arhivisti u Americi pobrinuli za prilagodbu ustanova osobama s invaliditetom. Do takve prilagodbe u SAD-u došlo je zbog povećeg broja zakona vezanih uz osobe s invaliditetom što je učinilo prilagodbu nužnom.

Društvo američkih arhivista (engl. Society of American Archivists, u nastavku SAA) (2019) kao temeljne smjernice navodi poštivanje svake osobe, pri donošenju odluka vezanih uz pristupačnost misliti na ljude, poštivati privatnost i granice, fleksibilnost i ugraditi pristupačnost u prostor, politiku i usluge. Početni korak koji ustanova može poduzeti kod identificiranja prepreka ispunjavanje je upitnika uz pomoć kojega može dobiti informaciju na kojim područjima pristupačnosti treba poraditi. Primjeri pitanja su: *Jesu li vrata dovoljno široka za prolaz osobe u kolicima ili dviju osoba u kolicima koje si idu ususret? Mogu li se stolice i stolovi pomaknuti? Možete li pomoći osobi oštećena sluha ili vida?* i slična pitanja (Serene, 2008). Pitanja ne uključuju samo pristupačnost zgrade, nego i uslužnost djelatnika različitim skupinama ljudi. Važno je da djelatnici arhiva znaju komunicirati, poštivati sugovornika, aktivno slušati, ponuditi korisniku adekvatnu pomoć ako je ona potrebna i

dopustiti korisniku korištenje asistivne tehnologije (SAA, 2019). Govoreći o uslugama, djelatnici ustanova trebaju biti na usluzi korisnicima, dopustiti im da koriste svoju asistivnu opremu i softvere, imati barem jedno računalo ili tablet s potrebnom tehnologijom, npr. softverima za pretvaranje teksta u govor i povećanjem zaslona, ali se ne treba ograničiti samo na osnovne softvere (SAA, 2019). SAA (2019) navodi kako je potrebno obučavati djelatnike u području asistivne tehnologije koja je dostupna korisnicima u čitaonici, ponuditi alternativne oblike komuniciranja kada je potrebno, ponuditi druge oblike formata gradiva korisnicima koji nisu u mogućnosti doći u ustanovu i slično.

Osnovne informacije o pristupačnosti institucije trebale bi biti dostupne u pristupačnom i lako dostupnom obliku na mrežnoj stranici institucije kako bi korisnici mogli pravovremeno dobiti informacije o pristupačnosti ili, ako je to potrebno, najaviti svoj dolazak i zatražiti potrebnu pomoć (SAA, 2019). Zgrada u kojoj se nalazi institucija treba biti dostupna i prometno povezana te u blizini treba biti parkiralište ako osoba dolazi osobnim vozilom, a kao dio dostupnosti potrebno i osigurati pristupačnost ulaza u zgradu i unutar zgrade bilo rampom, stazom, dizalom, pomoću platforme, tunelom te osigurati dovoljno velika vrata ili klizna vrata i ukloniti s prolaza sve što može učiniti kretanje nesigurnim (SAA, 2019; Serene, 2008). Također, navodi se da površine trebaju biti stabilne, čvrste i otporne na klizanje, a ako se na podu nalazi tepih, on mora biti pričvršćen kako ne bi smetao tijekom kretanja osobama s invaliditetom (Serene, 2008). Na površinama zgrade potrebni su natpisi većeg tiska, visokog kontrasta na materijalu bez odsjaja te, ako je moguće, postaviti i natpise na Brailleovom pismu (SAA, 2019). Sve važne prostorije trebaju biti označene međunarodno prihvaćenim simbolima te bi upute za korisnike jednako tako trebale biti naznačene, npr. utišan telefon (Serene, 2008). Nadalje, sigurnosni sustav treba pružati podražaje u dva oblika – zvučnom i vizualnom, a sustavi trebaju biti postavljeni u svim zajedničkim prostorijama, kao što su hodnici, stepeništa, predvorja, prostorije za sastanke, čitaonice, radne prostorije, spremišta i slično (SAA, 2019; Serene, 2008).

Opisane su i smjernice za prostorije kao što su čitaonice, prostorije za izložbe i ostale programe namijenjene korisnicima iako ih nemaju svi arhivi u Hrvatskoj. Kada se govori o prilagodbi čitaonica u arhivima, potrebno je omogućiti dovoljnu širinu prolaza kako bi osoba mogla proći kolicima i moći napraviti okret od 180° (Serene, 2008). Nadalje, Serene (2008) navodi kako je važno da su radni stolovi i uslužni pultovi dovoljno visoki ili niski, odnosno prilagođene visine osobama s invaliditetom koje koriste pomagala za kretanje. Uz prethodno navedeno, potrebno je i prilagoditi visinu polica i ormarića (Serene, 2008). Kao pomoć pri

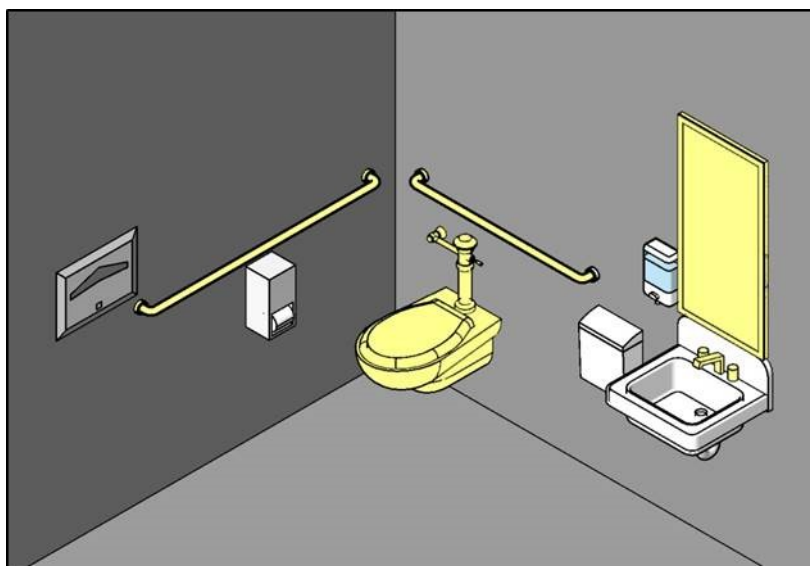
kretanju ustanovom mogu se koristiti dizala, platforme i staze s nagibom koje Serene (2008) detaljnije opisuje u svojim smjernicama. Prostorije u kojima se održavaju programi namijenjeni korisnicima trebaju također biti prilagođene kao i samo gradivo, primjerci, izložbeni materijali i ostali elementi namijenjeni korisnicima tijekom programa pa je stoga potrebno postaviti materijale na određenu visinu i kut kako bi ih i osobe u kolicima mogle vidjeti (slika 3) te se preporučuje korištenje jednostavnih oblika slova s većim tiskom, visokog kontrasta, jednostavnog dizajna, transkript govora kada se radi o zvučnom gradivu, a kada je potrebno primijeniti i alternativna pomagala osobama oštećena vida kao što je Brailleovo pismo, audiozapisi, *online* formati i tomu slično (SAA, 2019). Nadalje, SAA (2019) i Serene (2008) preporučuju angažiranje prevoditelja znakovnog jezika, korištenje mikrofona kako bi se govornike bolje čulo i usmjerenost govornika prema publici kako bi, ako je potrebno, osobe oštećena sluha mogle čitati s usana. Uz to, savjetuje se i prenošenje programa uživo za osobe koje nisu u mogućnosti fizički biti prisutne, ali tada je potrebno osigurati tehnologiju kako bi snimka bila dovoljno kvalitetna (SAA, 2019).

Slika 3. Primjer prilagođenosti visine u izložbenom prostoru prema Serene (2008)

Prostorija koja također treba biti prilagođena osobama s invaliditetom je toalet. Toaleti za osobe s invaliditetom trebaju biti dovoljno veliki da se osoba može u kolicima okrenuti za 180°, a vrata za ulaz moraju također biti šira od uobičajenih i mora biti dovoljno prostora za otvaranje vrata (Serene, 2008). Nadalje, ispred toaleta treba biti naznačeno da je za osobe s invaliditetom. U toaletu također treba osigurati adekvatne sanitarije koje se mogu vidjeti na slici 4, ali i udaljenost sanitarnih elemenata i prihvatnih pomagala, ali oni trebaju biti

prilagođeni i oblikom i veličinom. Detaljnije o pristupačnim toaletima može se pronaći u Serene (2008) pod četvrtim poglavljem, točkom D.

Slika 4. Primjer opremljenosti adekvatnog toaleta za osobe s invaliditetom prema U.S. Access Bordu (n. d.)

Već spomenuta pristupačna mrežna stranica institucije treba biti napravljena tako da su informacije lako dostupne i u čitljivim formatima. Stoga SAA (2019) preporučuje korištenje učestalih pomagala koja se odnose na digitalnu pristupačnost, a to su smjernice WCAG i PDF-UA (ISO 14289-1) uz dokument vezan uz američko zakonodavstvo – odjeljak 508 Standarda za pristupačnu elektroničku i informacijsku tehnologiju (engl. Section 508 Standards for Accessible Electronic and Information Technology), a slijedeći navedene smjernice, institucija bi trebala imati digitalno pristupačan sadržaj od dokumenata, internetskih stranica, aplikacija, softvera do društvenih mreža.

Ponekad se može dogoditi da se prilagodba ne može provesti jer je, najčešće, cjenovno nepristupačna, no to ne znači da se ne mogu pronaći alternativna rješenja. Neki od primjera alternativnih rješenja do osiguranja resursa za pravi odabir prilagodbe mogu biti sporedni ulaz ili ulazak u zgradu dizalom (Serene, 2008). Međutim, u Hrvatskoj ponekad nije moguće osigurati sporedni ulaz, a ni dizalo. U takvim slučajevima najčešće je rješenje dogovor između korisnika i djelatnika. Mogući dogovori uključuju fizičku pomoć pri kretanju ustanovom, a ako ni to nije moguće, tada je omogućen pregled gradiva izvan čitaonice uz nadzor arhivista. Drugi se izbor ne čini profesionalnim, no u određenim je situacijama neizbježan.

U svijetu, ali i u Hrvatskoj, arhivi se većinom nalaze u povijesno relevantnim zgradama kojima bi prilagodba osobama s invaliditetom mogla biti izvan mogućnosti zbog njihove arhitektonsko-urbanističke i kulturno-povijesne vrijednosti. Na temelju navedenih vrijednosti ne može se mijenjati vanjšina zgrade – graditi dizala, rampe i slične instalacije. Prema članku 52. Pravilnika o osiguravanju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti (2013) ako se građevini pri rekonstrukciji „koja se nalazi u urbanističkoj cjelini koja je upisana u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, ne mogu osigurati propisani elementi pristupačnosti, a da se ne naruši spomeničko svojstvo kulturnog dobra, dopušteno je iznimno odstupiti od propisanih elemenata pristupačnosti...“. U navedenom se pravilniku ne spominju arhivi. Pravilnik (2013) daje mnoge detaljne smjernice za gradnju i prilagodbu vanjskih i unutarnjih dijelova građevine.

U Irskoj je 2005. godine donesen Zakon o invaliditetu (engl. Disability Act) prema kojemu spomenici kulturne baštine trebaju biti prilagođeni osobama s invaliditetom osim ako bi prilagodba imala nepovoljan utjecaj na status zaštite vrsta i staništa ili utjecaj na integritet kulturnog mjesta te ako ne utječe na karakteristike mjesta kulture (ISB, n. d.). Jednako govori i američki Zakon o Amerikancima s invaliditetom (engl. The Americans with Disabilities Act) u poglavlju drugom – Izmjene i dodavanja (engl. Alterations and Additions). Spominju se promjene, u pogledu pristupačnosti, povijesnih zgrada ako one neće dovesti u opasnost ili uništiti njihovu povijesnu vrijednost (U. S. Access Board, n. d.).

3.1.2. Prilagodba gradiva

Kada se spominje gradivo koje se nalazi u arhivima, većina će pomisliti na dokumente, spise, isprave – uglavnom, gradivo tekstualnoga sadržaja. Međutim, gradivo koje se nalazi u arhivima može biti različitih vrsta i na različitim medijima pa se tako u arhivima nalazi i kartografsko gradivo, tlocrti, planovi, filmovi, audiozapisi, fotografije i još neke vrste. Kako bi gradivo bilo dostupno svim korisnicima, arhivisti trebaju znati kako prilagoditi koju vrstu gradiva korisnicima s nekom vrstom invaliditeta.

Prilagodba gradiva tekstualnog sadržaja važna je u arhivima jer velik dio gradiva čini takvo gradivo. Ovdje se mogu povući paralele s prilagodbom gradiva u knjižnicama, iako nije svo tekstualno gradivo arhiva jednako gradivu knjižnica koje je u obliku publikacija, ali ono što je zajedničko je tekst. Pri prilagodbi teksta koristili bi se i pomoćni softveri i hardveri. Gradivo u analognom obliku predstavlja problem osobama s invaliditetom te bi prvi korak u

prilagodbi bio digitalizacija gradiva. Nakon pretvorbe gradiva u digitalni oblik uz pomoć skenera, koristili bi se softveri OCR (engl. Optical character recognition) i softveri za pretvaranje teksta u govor pa bi se na taj način tekstualno gradivo pretvorilo u gradivo dostupno u zvučnom obliku (Hakim i sur., 2017). Za prilagođavanje veličine, odnosno povećavanje prikaza, mogli bi se koristiti softveri za povećanje zaslona i čitači zaslona, no oni bi se koristili na gradivu koje je prikazano na zaslonu pa je, opet, važno prethodno digitalizirati gradivo (Hakim i sur., 2017). Nadalje, prema Hakimu i sur. (2017) gradivo se može printati i na Brailleovu pismu, pretvaranjem teksta u brajicu. Spominje se i pomoćni hardver čime se misli na tehnologiju koja pomaže pri korištenju, npr. skener, računalo, uređaj za utipkavanje Brailleova pisma i multimedijски uređaji (Hakim i sur., 2017). Neki bi mogli reći da nije svo gradivo tipkano i da je dio tekstualnog gradiva u arhivima rukom pisano, no i za to postoji rješenje. Poznato je da je tehnologija napredovala i da neki softveri za OCR mogu prepoznati i rukopise pa se onda takvi softveri mogu primjenjivati i na gradivu koje sadrži rukom pisan tekst.

Čitači zaslona specijalizirani su softveri koji mogu pročitati sav vidljiv tekst na stranici, pročitati oznake (engl. tags) koje osoba bez oštećena vida ne može vidjeti, npr. *alt tags* ili alternativne oznake, nabrojiti sve naslove i poveznice dok ne može pročitati tekst koji se nalazi u CSS shemi, tekst na slikama i detektirati navigaciju (Cunningham, 2012). Neki od poznatijih, već spomenutih, su JAWS, profesionalni i standardni, koji je komercijalno dostupan i prilagođen sustavu Windows; VoiceOver koji se uključen u Mac sustav; Microsoft Narrator također uključen, ali u sustav Windows; NVDA (engl. Nonvisual Desktop Access) čitač otvorenog izvora sustava Windows; BRLTTY koji je uključen u većinu Unix sustava i ChromeVox koji se može pronaći kao dodatak za Chrome (AFB, n. d. a; Cunningham, 2012).

Softver za povećanje zaslona djeluje kao fizičko povećalo, ali samo na računalu. Softver povećava tekst i grafiku zaslona, a može se i „kretati“ stranicom uz pomoć miša ili tipkovnice (AFB, n. d. b). Većina softvera za povećanje zaslona ima verziju koja uključuje i čitač, a neki od njih su ZoomText, SuperNova, MAGic, iMax za Mac sustav, Magnifier ugrađen u Windows sustav i ostali (AFB, n. d. b).

Otprije poznat sustav za prepoznavanje znakova ili OCR olakšava postupak činjenja teksta čitljivim na računalu tako da kombinira hardver – optički skener, i softver koji obavlja napredno procesiranje i pretvara fizički dokument u tekstualno čitljiv oblik na računalu koji korisnici mogu uređivati, pretraživati i prakticirati ostale slične aktivnosti (IBM, 2022). Ukratko, OCR radi tako da nakon što su sve stranice pretvorene u digitalni oblik, softver preoblikuje dokument u dvobojnu ili crno-bijelu verziju i razlikuje tamna područja od svijetlih te tamna identificira kao znakove, a svijetla kao „pozadinu“ (IBM, 2022). Naposljetku, znakovi se identificiraju uz pomoć algorit(a)ma i kada je znak prepoznat, on se konvertira u ASCII kod, a uz znakove prepoznaje i strukturu dokumenta – blokovi teksta, tablice i slike (IBM, 2022). Neki od dostupnih OCR softvera, uz plaćanje usluge, su ABBYY, Adobe Acrobat DC, AWS Textract, Google Document AI, Kofax Omnipage i besplatni softveri Office Lens, Adobe Scan, OCR uz Google Docs, Google Drive OCR i mnogi ostali (Nanonets, 2023).

Slika 5. Primjer uređaja s mogućnošću skeniranja i čitanja teksta (LVI, n. d.)

Iako je gradivo tekstualnog sadržaja lakše dostupno i prilagođenije u digitalnom obliku, ponekad se, ako je potrebno, ono može prilagoditi i u analognom obliku uz pomoć tehnologije. Osobama s oštećenjem vida dostupni su uređaji koji skeniraju tekst i pročitaju skenirano (slika 5) i uređaji koji mogu uvećati željeni materijal (slika 6). Uz pomoć takvih uređaja moguće je omogućiti osobama oštećena vida da koriste gradivo koje sadrži tekst, ali i gradivo u obliku fotografija i ostalo slično gradivo. Nadalje, uređaj u obliku računalnog miša s povećalom, na slici 7, omogućava korisniku da si ne samo poveća željeni sadržaj, nego i prilagodi kontrast (Enabled, 2014). Neki bi mogli pomisliti da bi se gradivo moglo oštetiti korištenjem takvoga

miša, no korisniku se može dati kopija gradiva ili se gradivo može staviti u plastičnu košuljicu. Kako bi korisnik mogao koristiti takav uređaj, očekuje se od korisnika da dobije na korištenje prijenosno računalo ili da koristi svoje, što znači da bi ustanove trebale imati osposobljena računala za korisnike s invaliditetom ili im omogućiti korištenje svojih računala s njima potrebnim softverima.

Slika 6. Primjer uređaja s mogućnošću uvećanja tiskanog materijala (LVI, n. d.)

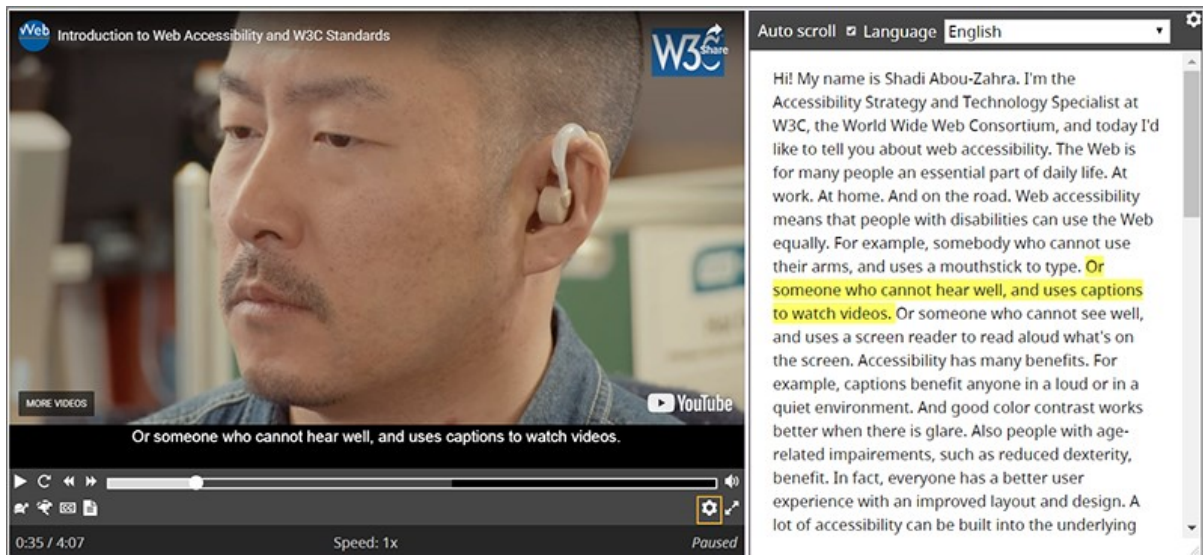

Slika 7. Uređaj u obliku računalnog miša s mogućnošću povećanja željenog materijala (LVI, n. d.)

Nekonvencionalni oblik arhivskoga gradiva jest fotografija koju se također treba prilagoditi za korištenje osobama s invaliditetom. Jednako kao i prethodni oblik, fotografije bi

bilo najjednostavnije prvo digitalizirati i ponuditi, što je više moguće, detaljan opis fotografije. Međutim, ako će fotografija biti dostupna na mrežnoj stranici, tada je potrebno da ona sadrži alternativni tekst koji je čitljiv čitaču zaslona i na takav način pristupačan osobama s invaliditetom (Cunningham, 2012; W3C, 2018). Uz navedeno, smjernica za prilagodbu fotografije u analognom obliku može biti jednaka kao i za gradivo tekstualnog sadržaja – uređaji za povećavanje, što također povlači potrebu za prijenosnim računalom.

Audiovizualno gradivo i audiozapisi ili zvučno gradivo, kao i fotografije, pripadaju nekonvencionalnom obliku arhivskoga gradiva. Njegova prilagodba, ako se nalazi na analognom nosaču, kreće digitalizacijom. Kada se govori o prilagodbi ovih dviju vrsta gradiva, prilagodba se primarno odnosi na osobe oštećena sluha i oštećena vida. Osobama oštećena sluha, iako, pretpostavlja se, koriste neki oblik pomagala – slušni aparat ili umjetnu pužnicu, zvuk digitaliziranog gradiva nije optimalan zbog mogućih šumova, klikova i općenito oblika zvuka. Kada se radi o zvučnim zapisima, trebali bi se napraviti transkripti, uz, ako je moguće, vremenske oznake kako bi osobe oštećena sluha mogle pratiti zvučni zapis ili da im bude potpora pri slušanju (W3C, 2022). Prema smjernicama W3C (2022) transkripcija treba biti jednaka onomu što je na zapisu, treba sadržavati sve relevantne informacije koje se nalaze u zvučnom zapisu koje mogu biti identifikacija govornika, informacija o govorenju (npr. govorenje kroz zube), zvuk koji se čuje u pozadini i slične informacije.

Slika 8. Primjer natpisa i transkripta s vremenskim točkama na videozapisu (W3C, 2022)

Audiovizualno gradivo jednako tako treba opisati i dati transkript jer se takvo gradivo odnosi i na osobe oštećena vida. Na audiovizualno gradivo dodaju se natpisi (engl.

caption/subtitles) koji sadrže, kao i transkript zvučnog gradiva, sve potrebne informacije za razumijevanje i percepciju gradiva i mogu ići simultano sa zapisom ili mogu biti interaktivni pa korisnik može odabrati tekst u transkriptu i otići na vremensku točku u kojoj je to rečeno (slika 8) (W3C, 2022). Za najvišu razinu pristupačnosti najbolje je imati poseban opis videozapisa i audiozapisa (W3C, 2022).

Problem s kojim su se knjižnice susrele pri oblikovanju njihova gradiva dostupnim osobama oštećena vida, teškoćama percepcije ili ostalih teškoća koje mogu utjecati na vid ili motoričke mogućnosti, bio je autorsko pravo. Osobe s navedenim teškoćama nisu imale osiguran pristupačan oblik jer je samo oko 7% objavljenih knjiga dostupno u pristupačnom obliku (IFLA, 2018). Pristupačan oblik u tome pogledu predstavlja brajicu, uvećani tisak i digitalni oblici kao što je zvučni format, digitalni format DAISY, EPUB3 i LKF te se također dokumenti u obliku PDF-a ili Worda mogu učiniti pristupačnima (IFLA, 2018). Odgovor na problem pristupačnosti knjiga pronašao se u Ugovoru iz Marakeša, odnosno Ugovor iz Marakeša za olakšavanje pristupa objavljenim djelima slijepim i slabovidnim te osobama koje imaju druge smetnje pri čitanju otisnutog tiska (engl. Marrakesh Treaty) kojim se osigurava izrada i distribucija gradiva u pristupačnom formatu i odnosi se na tekstualna djela i zapise (IFLA, 2018).

4. Prilagođenost arhivskih institucija u svijetu

Cilj ovoga dijela rada je pružiti uvid u stanje u arhivskim institucijama u svijetu, odnosno izvan područja Hrvatske kako bi se izvukle smjernice arhivima u Hrvatskoj za bolju prilagodbu osobama s invaliditetom. Odabrano je nekoliko država na temelju razvijenosti, percepcije u svijetu i razvijenosti svijesti o osobama s invaliditetom.

4.1. Metoda

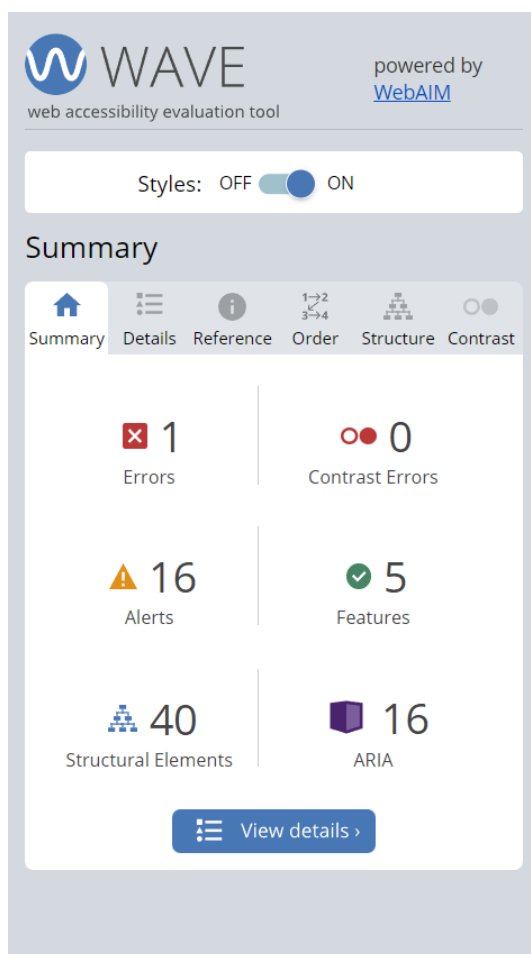
Države čiji se arhivi uzimaju u obzir su Švedska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Njemačka, SAD, Kanada i Australija, a istražuje se pristupačnost arhivske zgrade, izvana i iznutra. Pretpostavlja se da su informacije o pristupačnosti dostupne na mrežnoj stranici arhiva jer je to danas jedan od najviše korištenih načina dolaženja do informacija. Također, pretpostavlja se da se na mrežnoj stranici arhiva nalazi izjava o pristupačnosti. U radu je istaknuto kako je potrebno da informacije o pristupačnosti trebaju biti lako i jednostavno dostupne na stranici ustanove te se pretpostavlja da i jesu.

Građevina izvana treba biti dostupna nekom vrstom pomagala, najčešće rampom ako zgrada ima stube, sporednim ulazom, dizalom i ostalim sličnim načinima ulaska. Nadalje, ulazna vrata zgrade trebaju biti dovoljno velika kako bi osoba u kolicima ili s hodalicom mogla ući u zgradu ili zgrada treba imati klizna vrata. Potrebno je misliti i na težinu vrata i kvaku kako bi se osobe mogle same lakše kretati i ne ovisiti o djelatnicima ustanove. Unutrašnjost zgrade također treba biti pristupačna, stoga je potrebno imati staze s nagibom ako su unutar zgrade stube, a ako se u zgradi nalazi stubište, tada je dizalo, za korisnike ili zaposlenike, ili unutrašnja rampa dobar odabir. Naravno, potrebno je obratiti pozornost na prostor za kretanje unutar zgrade koji ne bi trebao imati prepreke, staza treba biti čista, površine se ne smiju klizati i tepisi u zgradi trebaju biti pričvršćeni kako se ne bi micali, gužvali i otežavali kretanje. Prostorije za korisnike trebaju imati dovoljno mjesta za kretanje, namještaj treba biti prilagođene visine ili mora biti prilagodljiv.

Uz zgradu arhiva, analizira se i mrežna stranica arhiva, samo naslovna stranica (engl. Homepage) uz pomoć Chrome ekstenzije softvera za pregled pristupačnosti mrežnih stranica WAVE te se najveća pozornost obraća na pogreške i upozorenja. Pretpostavlja se da arhivi većih država imaju manje pogrešaka i upozorenja od arhiva u Hrvatskoj.

4.1.1. WAVE

WAVE je softver za pregled pristupačnosti mrežnih stranica koji pomaže kod povećanja pristupačnosti sadržaja stranice, no on ne kazuje je li sadržaj stranice pristupačan – samo čovjek to može u cijelosti procijeniti (WebAIM, n. d. a). WAVE je dostupan u više oblika, a ekstenzija je besplatan oblik dostupan svima. Softver funkcionira tako da se preuzme ekstenzija koja se jednostavno pokreće i u nekoliko sekundi daje rezultate pristupačnosti internetske stranice koju analizira u nekoliko kategorija: pogreške (engl. Errors), pogreške kontrasta (engl. Contrast Errors), upozorenja (engl. Alerts), značajke (engl. Features), elementi strukture (engl. Structural elements) i ARIA (engl. Accessible Rich Internet Applications) što se može vidjeti na slici 9. Nadalje, crvenom bojom označeni su elementi koji se moraju popraviti – pogreške, žutom elementi koji ukazuju na mogući problem i treba pregledati o čemu se radi, a zeleno su označeni elementi koji čine stranicu pristupačnijom – značajke (WebAIM, n. d. a). Prema WebAIM (n. d. a) cilj nije riješiti se svih ikona, već riješiti se crvenih oznaka koje utječu na pristupačnost stranice.

Slika 9. Primjer dobivenih podataka analizom internetske stranice uz pomoć softvera za pregled pristupačnosti WAVE

Klikom na *View Details* mogu se vidjeti svi elementi koji su označeni u svim kategorijama. Svaka kategorija može se dodatno objasniti, objasniti zašto je važna pogreška i savjet kako ju popraviti, a popravljaju se samostalno ručno. Može se dogoditi da će neke ikone biti blijede, no kako bi se pronašla moguća pogreška, ili neki drugi element, potrebno je isključiti stil. Nadalje, WAVE može, u sklopu pomoći, pronaći određenu pogrešku u kodu – klikom na `</> Code`, kako bi se olakšalo popravljavanje pogreške.

Osobama s oštećenjem vida navigacija je važan element tijekom pregledavanja stranica na internetu. WAVE prepoznaje redoslijed navigacije i strukturu stranice te je to jednako važna kategorija koju treba pregledati. Naposljetku, ARIA dopunjuje HTML i čini sadržaj na stranici pristupačnim, no prisutnost HTML5 i ARIA-e ne znači da ne postoje problemi pristupačnosti na internetskoj stranici, npr. pronalaženje koda u HTML5 za video ili audiozapis, ali bez transkripta (Campbell, 2018).

4.2. Švedska

Švedska je 2008. godine ratificirala UN-ovu Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i može se reći da je većina arhiva u Švedskoj prilagođena osobama s invaliditetom (UN Treaty Collection, n. d.). Na internetskim stranicama Riksarkiveta mogu se pronaći mnoge informacije za gotovo sve arhive u Švedskoj. Na primjer, Nacionalni arhiv u Stockholmu ima parkiralište za posjetitelje i/ili korisnike i glavni je ulaz prilagođen osobama s invaliditetom (Riksarkivet, n. d.). Nadalje, u zgradi arhiva u Stockholmu postoji i dizalo kojim se može doći do čitaonica, no nije navedeno da postoje toaleti prilagođeni potrebama osoba s invaliditetom (Riksarkivet, n. d.). Čitaonice sadrže dovoljno stolova i veliki stol za korištenje karata, a dozvoljeno je ponijeti svoje prijenosno računalo, mobitel s ugašenim zvukom, kamere, blokove za pisanje i olovke. Neki od arhiva Švedske nude i jednostavna pomagala kao što je povećalo, a može se istaknuti da nije dozvoljeno slikati s uključenom bljeskalicom ili koristiti osobni tronožac za kameru (Riksarkivet, n. d.). Životinje, vjerojatno uključujući i životinje u službi, nisu dopuštene (Riksarkivet, n. d.). Na internetskoj stranici nalazi se i tlocrt arhiva kako bi se korisnici prethodno upoznali s rasporedom. Ako neki od švedskih arhiva nije prilagođen, djelatnici mogu ponuditi alternativnu opciju u određenoj situaciji, npr. nije moguće ući na prednji ulaz i osoblje nudi kao mogućnost ulazak na drugi ulaz.

Internetska stranica arhiva sadrži izjavu o pristupačnosti prema kojoj se tvrdi da je stranica napravljena djelomično u skladu sa Zakonom o pristupačnosti digitalnih javnih usluga

i da su svjesni da stranica ima svojih nedostataka i pogrešaka te da ju redovito provjeravaju uz pomoć pomagala *Siteimprove* (Riksarkivet, 2023). Neki nedostaci koje navode su PDF dokumenti i ostali dokumenti koji nisu pristupačni, stranice na kojima je zahtjevnije koristiti čitač zaslona, nedostatak kontrasta, webinar i videozapisi koji nemaju naslove ili interpretiran videozapis, nedostatak alternativnog teksta na slikama, nepravilne razine naslova koje ne prate hijerarhiju, neispravne poveznice i slično (Riksarkivet, 2023). Internetska stranica nudi čitač zaslona koji je ugrađen u stranicu pa se on može aktivirati kada se označi određeni tekst, a stranica nudi i upute za korištenje.

Analizom naslovne stranice Riksarkiveta uz pomoć Chrome ekstenzije za analizu pristupačnosti internetskih stranica WAVE ispostavilo se da naslovna stranica ima šest pogrešaka i 12 upozorenja. Pet od šest pogrešaka čini oznaka oblika koja nedostaje (engl. Missing Form Label) koja označuje oblik koji nema odgovarajuću oznaku te to znači da se funkcija ili svrha toga oblika neće prikazati čitaču zaslona (WebAIM, n. d. b). Nadalje, jedna je pogreška prazan gumb (engl. Empty Button). Većinu upozorenja čini pristupna tipka (engl. Accesskey), odnosno *accesskey* atribut kojim se definiraju prečaci, no oni mogu ometati korisnika ili asistivnu tehnologiju pa ih se iz tog razloga treba izbjegavati (WebAIM, n. d. b). Naslovna stranica Riksarkiveta sadrži osam značajki, 18 strukturalnih elementa i 20 ARIA elemenata.

4.3. Ujedinjeno Kraljevstvo

Ujedinjeno Kraljevstvo postalo je država stranka UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom 2009. godine kada je navedenu konvenciju ratificiralo, stoga ono treba djelovati u skladu s načelima konvencije (UN Treaty Collection, n. d.).

Nacionalni arhiv Vlade Ujedinjenog kraljevstva, Engleske i Walesa (engl. The National Archives) posjeduje jednu od većih svjetskih zbirki od preko 11 milijuna zapisa, od knjige Sudnjeg dana (engl. Domesday Book) do nešto modernijih vladinih zapisa i digitalnih dokumenata uz različite oblike zapisa – pergamene, fotografije, postere, karte, slike, digitalne zapise i internetske stranice... (TNA, n. d.). Prema posljednjemu planu *Arhivi za sve* (engl. Archives for Everyone), koji završava ove godine – 2023., cilj je inkluzivnost, poduzetnost i disruptivnost (TNA, n. d.). U skladu sa svim ciljevima planiralo se obnoviti vrijednosti arhiva i razviti novu strategiju za javnost te na temelju toga izgraditi novu kulturalnu i tehničku infrastrukturu koja bi bila u skladu s 21. stoljećem (TNA, n. d.). Pod pojmom inkluzivni arhiv

cilja se na uklanjanje prepreka pristupačnosti, sudjelovanje i razumijevanje te pravljenje novih, inkluzivnih prostora – virtualnih i fizičkih, kojima bi se zbirke približile javnosti i prakticirala otvorenost (TNA, n. d.).

Na stranici arhiva lako su dostupne informacije za osobe s invaliditetom te je dostupna izjava o pristupačnosti. Izjavom o pristupačnosti tvrdi se da je tekst na stranicama jednostavan i lak za razumijevanje te da će korisnici moći mijenjati karakteristike stranice kao što su boja, kontrast, oblici slova, zumiranje bez bježanja teksta, navigiranje uz pomoć tipkovnice i softvera za prepoznavanje govora te da je stranica prilagođena softveru za čitanje zaslona. Nadalje, navedeno je da neki stariji PDF dokumenti nisu prilagođeni softverima za čitanje zaslona, da neki videozapisi nemaju naslove i da njihov program za prikaz slika u *online* katalogu nije u potpunosti prilagođen za korištenje tipkovnicom (TNA, n. d.). Internetska stranica Nacionalnog arhiva napravljena je u skladu s WCAG 2.1. te je razina standarda AA zbog sadržaja koji nije prilagođen, no radi se na popravcima (TNA, n. d.).

Na stranici Nacionalnog arhiva dostupan je vodič za pristupačnost u PDF-u. Vodič je oblikovan tako da daje informacije o prometnoj povezanosti arhiva, dolasku i ulasku u zgradu, kretanju zgradom, prostorijama za korisnike i prostorima za odmor.

Slika 10. Primjer prilagođenog vanjski dijela Nacionalnog arhiva UK (NA, 2021)

Ustanova ima parkiralište za posjetitelje i korisnike, a nedaleko parkirališta nalazi se rampa za osobe s invaliditetom koja se može vidjeti na slici 10 (NA, 2021). Glavni je ulaz u ravnini s tlom, glavna su vanjska vrata široka 1050 mm, automatska i klizna, a unutarnja su automatska i rotirajuća te se otvaraju na pritisak gumba (slika 11).

Slika 11. Primjer dvaju ulaznih vrata Nacionalnog arhiva UK (NA, 2021)

Ulaskom u zgradu dolazi se u prostor za korisnike s recepcijom. Pult na recepciji ima sniženi dio koji je prilagođen visini osoba s invaliditetom (NA, 2021). Unutar ustanove nalazi se dizalo, dovoljno široko i dugačko, s prikazivačem i čitačem katova te gumbi imaju izdignute brojke. Nadalje, sve prostorije namijenjene korisnicima – otvorena čitaonica, knjižnica, čitaonica za dokumente, čitaonica za veliko gradivo, auditorij, prostor za događaje, prostor za učenje, toaleti, prostori za odmaranje – terasa, balkon, prostor za objedovanje i ostali prostori, dostupni su dizalom, a sve ponuđene informacije postavljene su niže kako bi bile vidljive i osobama u kolicima. U otvorenim čitaonicama postoje mjesta za sjedenje, stolovi, a za osobe oštećena sluha postoji induktivna petlja i videozapisi s naslovima (NA, 2021). Knjižnica i čitaonice dostupni su dizalom, a u čitaonicama je provedena induktivna petlja. U auditoriju se sjedala mogu pomaknuti kako bi se napravio prostor za kolica, a također je dostupna induktivna petlja. Jednako je omogućeno u prostoru za događaje kao i u auditoriju (NA, 2021). Prostori za učenje imaju nešto uža vrata, što je naglašeno u vodiču (NA, 2021).

Prostor za objedovanje je također pristupačan – uslugom i kretanjem. Djelatnici pomažu posjetiteljima i/ili korisnicima, nema stepenica, nema glazbe, stolovi i pladnjevi visokog su kontrasta, a i u ponudi je različita hrana (NA, 2021). Balkon i terasa jednako su tako dostupni, nema stepenica i nema glazbe (NA, 2021).

Toaleti prilagođeni osobama s invaliditetom nalaze se na više mjesta – prvi kat, knjižnica, drugi kat... Toaleti su prilagođeni namještajem i veličinom osobama s invaliditetom što se može vidjeti na slici 12. Može se vidjeti da toalet nije pretjerano velik, neki od prikazanih u vodiču su mnogo veći, no toalet na slici 12 je odabran baš zato da se vidi da on ne mora biti

ogroman. Ispred WC školjke dovoljno je 1200 mm te je dovoljno da je sjedište visoko 425 mm uz prihvatnike sa strane (NA, 2021).

Slika 12. Primjer toaleta prilagođenog osobama s invaliditetom u Nacionalnom arhivu UK (NA, 2021)

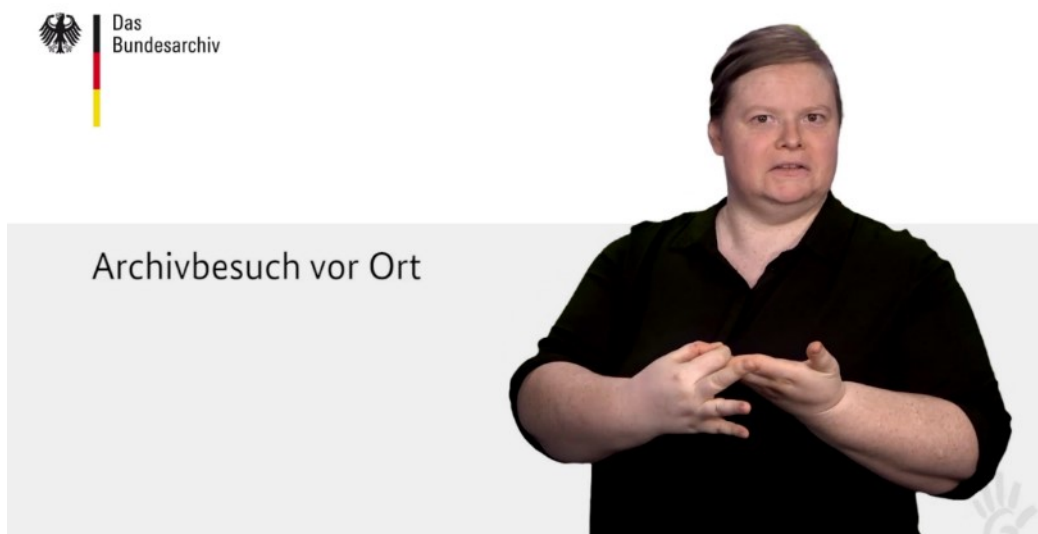
Pod dodatne informacije u vodiču je navedeno kako mogu ponuditi korisnicima kolica bez naknade samo ih se treba zatražiti na recepciji (NA, 2021). Alarmi uz zvučno upozorenje imaju i vizualno – bljeskajuća svjetla, a svi su djelatnici obučeni za evakuaciju svih osoba (NA, 2021).

Korištenjem softvera za provjeru pristupačnosti mrežnih stranica WAVE utvrđeno je da naslovna stranica Nacionalnog arhiva UK nema pogreški, ali ima jednu pogrešku kontrasta prema kojoj je na jednom mjestu kontrast prenizak. WAVE je uočio sedam upozorenja od kojih je šest redundantna poveznica, a jedan je neskriptni element (engl. nonscript element). WAVE pod redundantnom poveznicom misli na poveznicu, odnosno poveznice, koja vodi na istu lokaciju kao susjedna i tako rezultira dodatnom navigacijom korisnika (WebAIM, n. d. b). WebAIM (n. d. b) preporučuje, ako je moguće, spojiti sve poveznice koje dijele istu lokaciju u jednu. Internetska stranica sadrži 24 značajke, od kojih je najzastupljenija slika s alternativnim tekstom. Struktura stranice prepoznata je u 38 elemenata.

4.4. Njemačka

Njemačka kao razvijena država, članica EU i UN-a, trebala bi imati prilagođene zgrade osobama s invaliditetom. Informacije o prilagođenosti zgrade nisu dostupne na internetskoj stranici, nema riječi o ulasku u zgradu ni o korištenju gradiva.

Na službenoj stranici nalazi se izjava o pristupačnosti internetske stranice u kojoj se izjavljuje da je zakonodavni temelj Zakon o jednakosti osoba s invaliditetom (njem. Behindertengleichstellungsgesetz) i Pravilnik o pristupačnoj informacijskoj tehnologiji (njem. Barrierefreie-Informationstechnik-Verordnung) te je izjava o pristupačnosti dostupna i na znakovnom jeziku. Štoviše, nije dostupna samo izjava, već i ostale informacije kao što su zadatci arhiva, navigacija stranicom arhiva, upiti i posjeti arhivu (Bundesarchiv, n. d.). Primjer videozapisa s prevoditeljem znakovnog jezika može se vidjeti na slici 13.

Slika 13. Primjer videozapisa s prevoditeljem znakovnog jezika na stranici Bunderarchiva (n. d.)

Prema Pravilniku o korištenju čitaonice (njem. Benutzersaalordnung für das Bundesarchiv) korisnici su ograničeni korištenjem jednostavne i složenije tehnologije koja bi im mogla i pomoći u određenim trenucima. Pod jednostavnom se misli na pomagala za čitanje kao što je povećalo, a složenija se odnosi na prijenosno računalo ili diktafon (Bundesarchiv, 2022).

Analizom naslovne stranice Bundesarchiva može se zaključiti da je stranica po elementima strukture i ARIA složenija od stranice UK iako se izgledom tako ne čini. Međutim, WAVE je pronašao dvije pogreške, tri pogreške kontrasta i 31 upozorenje – mnogo više nego na stranici nacionalnog arhiva UK. Obje su pogreške vezane uz alternativni tekst koji nedostaje kod slika s poveznicom, a to za korisnika znači da njegov čitač zaslona neće imati što za pročitati te se to popravljaju tako da se doda alternativni tekst (WebAIM, n. d. b). Nadalje, većinu upozorenja čine mogući naslovi (engl. Possible Heading) i redundantni

naslovi teksta. Mogući naslovi rješavaju se tako da se dodaje struktura, odnosno elementi naslova (<h1>-<h6>), kojom će čitač zaslona moći lakše pratiti strukturu stranice i navigaciju (WebAIM, n. d. b). Elementa strukture ima 74, značajki 23 i 245 ARIA.

4.5. SAD

Na temelju dosadašnje pretrage o pristupačnosti i arhivima, može se zaključiti kako SAD ima mnogo različitih pravnih dokumenata kojima se ustanove obvezuju na prilagodbu osobama s invaliditetom, kao što su Odredba o rehabilitaciji (engl. Rehabilitation Act) i odjeljak 508, Zakon o Amerikancima s invaliditetom (engl. American Disability Act, ADA), Zakon o arhitektonskim barijerama (engl. The Architectural Barriers Act, ABA) i ostali slični dokumenti. SAD, kao zemlja s velikim brojem stanovnika, ima velik postotak invalidnosti koji je prema podacima Centra za kontrolu i prevenciju bolesti (engl. Centers for Disease Control and Prevention, CDC) (2022) 26%, odnosno 1 od 4 odrasle osobe ima neku vrstu invaliditeta, a najzastupljenija je vrsta koja utječe na mobilnost.

Internetska stranica Nacionalnog arhiva Amerike (engl. National Archives and Records Administration, u nastavku NARA) (n. d.) ne nudi mnogo informacija o pristupačnosti zgrade, no ima stranicu pristupačnosti koja se može smatrati i svojevrsnom izjavom o pristupačnosti. Spominje se kako je sve u skladu s pravnim dokumentima, a ako korisnici i/ili posjetitelji imaju pitanja vezanih uz pristupačnost, neka stupe u izravni kontakt s institucijom. U navedenoj je „izjavi“ NARA (2023a) opisala koje usluge može ponuditi osobama s određenom vrstom invaliditeta pa se navodi kako posjeduju pet kopija Ustava i Deklaracije neovisnosti na Brailleovu pismu za osobe oštećena vida. Nadalje, za osobe oštećena sluha NARA posjeduje sustav Interprettype kojim omogućuje jednostavnu i laku komunikaciju licem u licem, no napominju kako takav sustav ne mijenja prevoditelja znakovnog jezika. Napominju, također, da se osobe oštećena sluha jave prije dolaska kako bi im se mogla osigurati pomoć u obliku tehnologije ili prevoditelja znakovnog jezika (NARA, 2023a). NARA omogućuje ulazak životinjama u službi, a nudi i posudbu kolica korisnicima. Uz to, ističe se kako je sve dostupno dizalom (NARA, 2023a).

NARA omogućuje svojim djelatnicima dodatnu edukaciju na području jednostavnog pisanja te se takvo pisanje potiče. Jednostavno se pisanje potiče jer je lakše za razumijevanje korisnicima, a ono se odnosi na odabir riječi, sintaksu, pravopis, raspored, naslove, liste, tablice i tomu slično (NARA, 2023b). NARA-ina internetska stranica oblikovana je u skladu sa

smjernicama WCAG-a i odjeljkom 508 Odredbe o rehabilitaciji, a prema analizi naslovne stranice uz pomoć ekstenzije WAVE došlo se do sljedećih rezultata: jedna pogreška i 13 upozorenja. Jedna pogreška vezana je uz neispravnu ARIA referencu što znači da se određeni dio neće prikazivati jer je referenca neispravna (WebAIM, n. d. b). Najviše upozorenja usmjereno je redundantnom tekstu naslova. Ukratko, atribut naslova teksta jednak je kao tekst i/ili alternativni tekst, a to se može popraviti tako da se atribut promijeni (WebAIM, n. d. b). Internetska stranica sadrži pet značajki i 30 strukturalnih elemenata.

4.6. Kanada

Kanada zadnjih nekoliko godina aktivno radi na promicanju pristupačnosti pa je stoga pokrenut Zakon o pristupačnosti (engl. Accessible Canada Act) koji je stupio na snagu 2019. godine s ciljem da Kanada bude bez prepreka do 2040. godine (GoC, 2023a). Prema podacima na internetskoj stranici kanadske vlade (2023) u Kanadi ima više od šest milijuna osoba s invaliditetom iznad 15 godina. Stupanjem na snagu Zakona o pristupačnosti osobe s invaliditetom stavljaju se u bolji položaj na nekoliko različitih mjesta: pristup zgradama, informacijska i komunikacijska tehnologija, komunikacija, programi i usluge, prijevoz i sl., a ta se područja primjenjuju na širok raspon tijela kao što su uredi i agencije kanadske vlade, Parlament i ostala tijela (GoC, 2023a).

Nacionalni kanadski arhiv i knjižnica (engl. Library and Archives Canada, u nastavku LAC) ima plan za pristupačnost uz pomoć kojeg planira produbiti znanje i uključenost korisnika i djelatnika, prati i nadzire pristupačnost i prepreke, primjenjuje najbolje prakse, čini cjelokupnu pristupačnost poznatom korisnicima i djelatnicima i obučava pružatelje usluga u odnosu s korisnicima (GoC, 2023b). Trenutno je u izgradnji zajednička zgrada za LAC i Javnu knjižnicu Ottawe (engl. Ottawa Public Library) koja će biti pristupačna, inkluzivna i otvorena svima (GoC, 2023b). Zajednička zgrada trebala bi biti jedna od najpristupačnijih zgrada u tom području, a izdvaja se pet elemenata koji ju čine pristupačnom i inkluzivnom: nekoliko ulaza, staklena dizala, zajednički toaleti, senzorne sobe i unutrašnje rampe (Ådisōke, n. d.). Planira se da LAC bude bez prepreka, da svi pristupačni dijelovi budu dobro i jasno razrađeni. Tvrdi se da trenutna zgrada LAC-a slijedi propise o pristupačnosti zgrada, no smatra se da to ponekad nije dovoljno jer se neke prepreke ne uoče, a problemima pristupačnosti smatra se: nedovoljna komunikacija javnosti i djelatnika o pristupačnosti LAC zgrade, nepotpuna usklađenost s novom direktivom koju je donijela kanadska vlada i sagledavanje pristupačnosti u svim

moćnim oblicima – osvjetljenje, evakuacija, planovi u slučaju opasnosti i tomu slično (GoC, 2023b). Nadalje, planiraju se usvojiti potrebe vezane uz tehnologiju i primijeniti u postojećim sustav informacijsko-komunikacijske tehnologije, a uz to se treba podići i svijest o postojećim alatima za pomoć koji su u obliku IKT-a (GoC, 2023b). Kada se gleda gradivo koje posjeduju, smatraju da se ono treba digitalizirati i napraviti transkripte. Uglavnom, potrebna je prilagodba gradiva tehnologiji kao što su čitači zaslona i učiniti gradivo dostupnim putem mreže (GoC, 2023b). Neki su od problema koje prepoznaju velika količina gradiva, nepostojanje sustava za povratnu informaciju osoba s invaliditetom i nepostojanje obuke za djelatnike u pogledu pružanja usluga osobama s invaliditetom i slične poteškoće (GoC, 2023b).

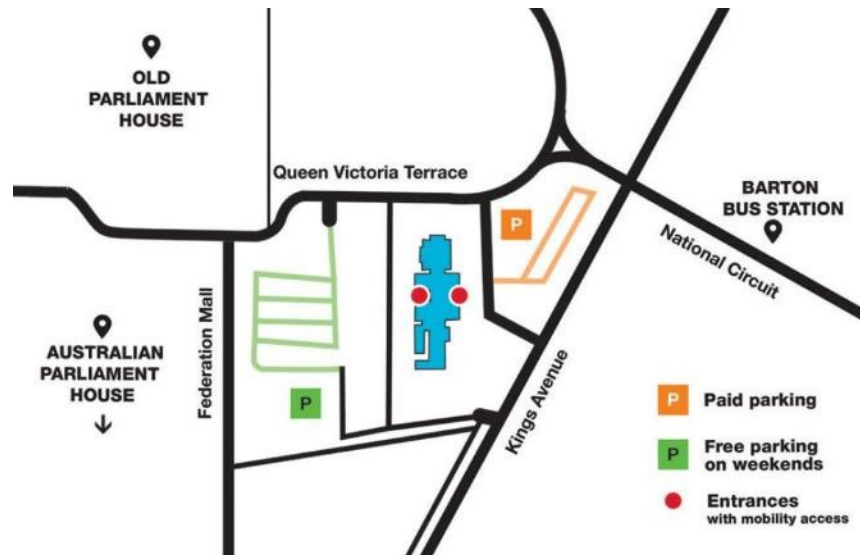
Internetska stranica LAC-a u skladu je s WCAG 2.1. i razina pristupačnosti je AA, no jednostavni jezik nije konzistentno korišten (GoC, 2023b). Prema podacima dobivenim analizom internetske stranice LAC-a dobili su se rezultati da naslovna stranica ima osam pogrešaka i osam upozorenja. Najveći dio pogrešaka pripada alternativnom tekstu koji nedostaje kod slika s poveznicom, a isto tako najveći je dio upozorenja redundantna poveznica. Internetska stranica sadrži 30 značajki, 74 strukturalna elementa i 974 ARIA elementa.

4.7. Australija

Australija je 1992. godine donijela Zakon o diskriminaciji osoba s invaliditetom (engl. Disability Discrimination Act) kojim želi osobama s invaliditetom osigurati dobivanje informacija i potrebnih usluga na nediskriminatoran način (NAA, n. d. a). Na službenoj stranici Nacionalnog arhiva Australije (engl. National Archives of Australia, u nastavku NAA) informacije za korisnike i/ili posjetitelje nalaze se na stranici *Visit Us* na kojoj se, također, nalazi i karta s ucrtanim parkiralištima i ulazima (slika 14). Navodi se kako je zgrada pristupačna osobama s invaliditetom pa tako osobe u kolicima mogu ući u zgradu arhiva na oba ulaza – glavni i stražnji, a parkiralište ima i mjesta za invalide (NAA, n. d. b). Nadalje, osigurani su toaleti za osobe s invaliditetom. Za neke su arhive Australije dostupne dodatne, opsežnije informacije o prilagođenosti osobama s invaliditetom i uslugama koje nude ustanove.

Mrežna stranica NAA sadrži svojevrsnu izjavu o pristupačnosti u kojoj navodi da je internetska stranica napravljena u skladu s WCAG 2.0 smjernicama te je njezina razina pristupačnosti A, no radi se na tome da postane AA – viša razina (NAA, n. d. a). Uz pomoć ekstenzije za analizu pristupačnosti mrežnih stranica WAVE došlo se do rezultata da naslovna stranica NAA ima tri pogreške, 36 pogrešaka kontrasta i 13 upozorenja. Dvije od tri pogreške

čini prazan gumb (engl. Empty Button), pod čime WAVE misli na gumb koji je prazan ili nema tekst, a tekst bi trebao biti pristupačan kako bi čitači zaslona mogli tekst pročitati, a korisnik dobiti informaciju o funkciji gumba (WebAIM, n. d. b). Najveći dio upozorenja zauzima redundantna poveznica. Podatci u ostalim kategorijama malo su viši od stranica arhiva ostalih država – 48 značajki, 111 strukturalnih elemenata i 135 ARIA elemenata.

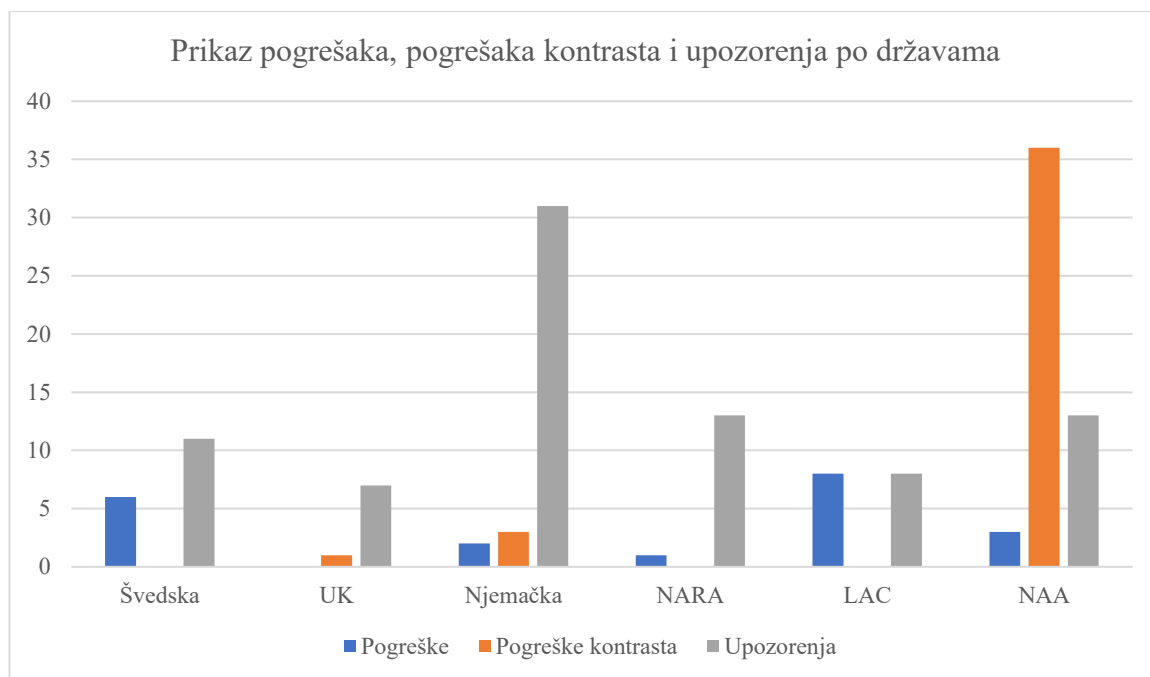

Slika 14. Prikaz okoline, zgrade i ulaza Nacionalnog arhiva u Australiji koji je dostupan na internetskoj stranici (NAA, n. d. b)

4.8. Rezultati WAVE-a

Pogreške sežu od minimalnog broja, nula, do maksimalnih osam. Najviše pogrešaka ima naslovna stranica kanadskog arhiva – osam, a najmanje, odnosno ništa, naslovna stranica arhiva UK. Prosjek pogrešaka je tri. Tri vrste pogreški koje se najčešće javljaju su: oznaka oblika koja nedostaje (engl. Missing Form Label), alternativni tekst koji nedostaje kod slika s poveznicom (engl. Linked Image Missing Alt Text) i prazan gumb (engl. Empty Button). Što se tiče pogreški kontrasta, one sežu od 0 do 36. Nacionalni arhiv Australije ima najviši broj pogrešaka kontrasta, a najmanje ima naslovna stranica Riksarkiveta, NARA i kanadskog arhiva.

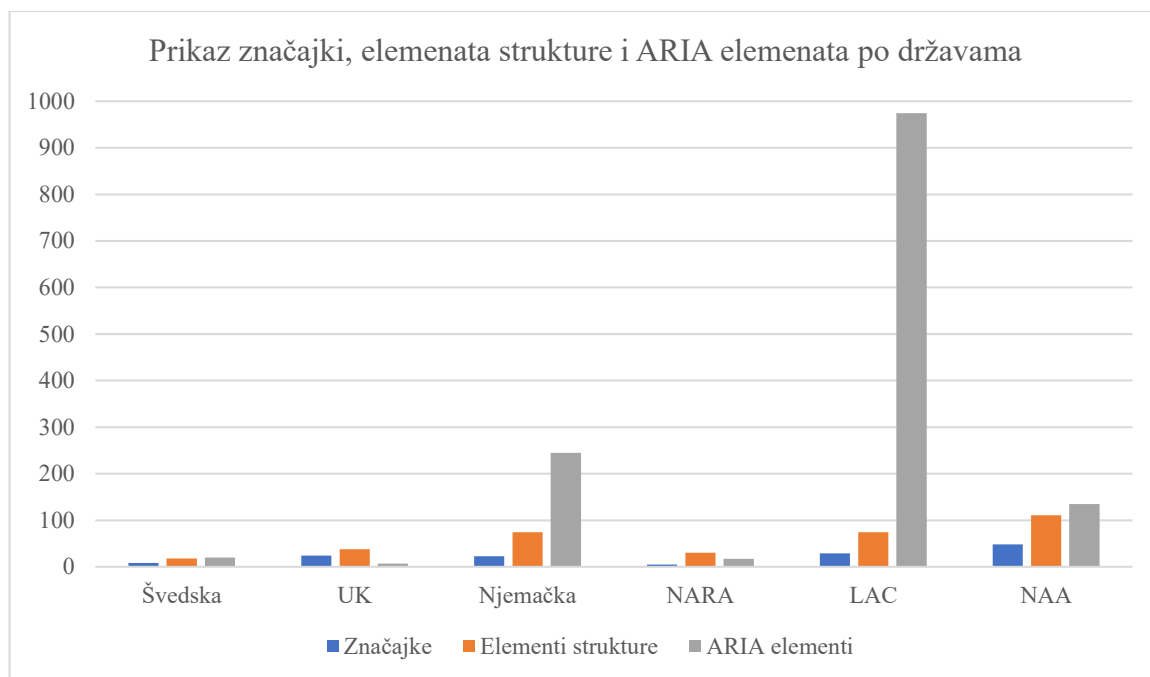
Govoreći o upozorenjima, njih je sveukupno bilo 83 u rasponu od 7 do 31. Najmanje upozorenja ima naslovna stranica Nacionalnog arhiva UK, a najviše stranica Nacionalnog arhiva Australije. Najčešće upozorenje je vezano uz redundantnu poveznicu (engl. Redundant Link), redundantni naslov teksta (engl. Redundant Title Text), mogući naslov (engl. Possible Heading), pristupnu tipku (engl. Accesskey) i neskriptni element (engl. Nonscript Element). Usporedni prikaz pogrešaka, pogrešaka kontrasta i upozorenja prikazan je u grafikonu 1.

Grafikon 1. Usporedni prikaz pogrešaka, pogrešaka kontrasta i upozorenja po državama

Potrebno je uzeti i u obzir strukturu stranice, odnosno elemente strukture, značajke i ARIA elemente koji, naposljetku, čine stranicu pristupačnom. Svaka stranica ima više od jedne značajke, a one najčešće su slika s poveznicom i alternativnim tekstom (engl. Linked Image with Alt Text), alternativni tekst (engl. Alternative Text), oblik (engl. Figure), oznaka oblika (engl. Form Label) i jezik (engl. Language). Prva dva elementa nije potrebno objašnjavati jer sam naziv govori dovoljno o njima, no oblik ili figura označava sadržaj uz koji WebAIM (n. d. b) preporučuje korištenje opcionalnog opisa u obliku <figcaption> te mora sadržavati alternativni tekst ako sadržaj nije tekstualan. Oznaka oblika povezana je s oznakom oblika koja nedostaje pa je tako „obična“ oznaka oblika vidljiva čitaču zaslona, a osoba koja se bavi stranicom mora brinuti o tome da je oznaka precizna i opisna te da se povezuje u ispravnom obliku s kontrolnim elementom (WebAIM, n. d. b). Jezik označava jezik stranice.

Prosjeck strukturalnih elemenata isto je tako veći od jedan, a raspon je od 18 do 111. Najviše ih ima naslovna stranica Nacionalnog arhiva Australije. Najčešći elementi koji se koriste su nesređeni popis (engl. Unordered List), naslov treće razine (engl. Heading Level 3), naslov druge razine (engl. Heading Level 2), navigacija i naslov prve razine (engl. Heading Level 1). Nadalje, ARIA elementi imaju prosjek veći od jedan te najviše ARIA elemenata ima naslovna stranica kanadskog arhiva. Grafički prikaz značajki, elemenata strukture i ARIA elemenata usporedno po državama nalazi se u grafikonu 2.

Grafikon 2. Usporeni prikaz značajki, elemenata strukture i ARIA elemenata po državama

5. Prilagođenost arhivskih institucija u Hrvatskoj

U javnoj arhivskoj mreži u Hrvatskoj, uz Hrvatski državni arhiv, trenutno postoji 18 područnih državnih arhiva te sedam sabirnih centara, dva odjela i jedna ispostava (HDA, n. d.). Informacije o arhivima, tako i o njihovoj pristupačnosti osobama s invaliditetom, dostupne su na njihovim službenim stranicama, ali i u opisu posjednika arhivskoga gradiva na internetskoj stanici Hrvatskog arhivskog informacijskog sustava (HAIS).

5.1. Metoda

U ovome je dijelu rada prikazano nekoliko arhivskih institucija u Hrvatskoj koje su prilagođene osobama s invaliditetom. Prikazane informacije o pristupačnosti one su koje se nalaze na službenim stranicama. Arhivske su institucije odabrane nasumično, bez određena razloga.

Metoda je jednaka kao u prethodnom dijelu pa se uz pregled pristupačnosti građevine daje i pregled pristupačnosti službene mrežne stranice arhiva. Pregled se provodi uz pomoć Chrome ekstenzije za analizu pristupačnosti mrežnih stranica WAVE-a, jednako kao i u prethodnom dijelu rada – analiza samo naslovne stranice. Nadalje, pretpostavlja se da svaka stranica ima izjavu o pristupačnosti.

5.2. Državni arhiv u Karlovcu

Karlovac je svoju arhivsku službu dobio 60-ih godina prošloga stoljeća, a zgradu 1980. godine, kada je i otvorena (DAKA, n. d. b). Tijekom Domovinskoga je rata zgrada bila oštećena, a krajem 90-ih je obnovljena te je ugrađen protuprovalni sustav s videonadzorom i vatrodiojavni sustav (DAKA, n. d. b). Zgrada je prilagođena korisnicima s invaliditetom 2007. godine kada je uz pomoć sredstava Ministarstva kulture prilagođen prednji ulaz i ugrađena rampa, a unutra je ugrađeno dizalo (DAKA, n. d. b). Ugrađena rampa na prednjem dijelu zgrade može se vidjeti na slici 15. Prema podacima na stranici, arhiv je opremljen informatičkom opremom, a u čitaonicama postoji mogućnost korištenja vlastita računala (DAKA, n. d. b). Mogućnost korištenja vlastita računala uvelike može pomoći osobama s invaliditetom koje moraju koristiti neke od pomoćnih softvera.

Slika 15. Primjer ulaza prilagođenog osobama s invaliditetom u obliku rampe u Državnom arhivu u Karlovcu (DAKA, n. d. b)

Internetska stranica Državnog arhiva u Karlovcu, u nastavku DAKA, sadrži mogućnost prilagodbe stranice osobama s invaliditetom koja je već bila spominjana prije kao rezultat HAKOM-ova i FER-ova projekta. Alatna traka za prilagodbu stranice nudi mogućnost povećanja i smanjenja teksta, sivih tonova, visokog i negativnog kontrasta, svijetle pozadine, podcrtanih poveznica i čitljiva fonta. U sklopu alatne trake za prilagodbu stranice nalazi se i izjava o pristupačnosti. Tvrdi se da je internetska stranica DAKA u većoj mjeri usklađena sa Zakonom o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora i Direktivom (EU) (DAKA, n. d. a). Kao iznimke, odnosno nepristupačan sadržaj, navode PDF dokumente koji su nastali skeniranjem i nisu čitljivi softveru za čitanje zaslona, određeni dio slika i datoteka nema alternativni tekst, neadekvatno su označeni elementi koji bi mogli stvarati poteškoće asistivnoj tehnologiji osoba oštećena vida, neporavnani tekst, različit prikaz stranica u različitim preglednicima i tomu slično. Također, navodi se kako je za procjenu pristupačnosti stranice korišten softver WAVE (DAKA, n. d. a).

Prema podacima dobivenim uz pomoć ekstenzije WAVE, naslovna stranica DAKA ima četiri pogreške, 12 pogrešaka kontrasta i 23 upozorenja. Četiri pogreške čine: alternativni tekst koji nedostaje, prazna poveznica i oznaka oblika koja nedostaje, a malo manje od pola upozorenja vezano je uz poveznicu koja upućuje na Word dokument. Kada se govori o

pristupačnosti i navigaciji, naslovna stranica DAKA ima 23 značajke, 51 strukturalni element i 168 ARIA elemenata.

5.3. Državni arhiv u Sisku

Zgrada u kojoj se nalazi Državni arhiv u Sisku (u nastavku DASK) vrlo je stara, iz kasnih 20-ih prošloga stoljeća, a početkom 21. stoljeća napravljena je rekonstrukcija i dogradnja pa je time prostor povećan na 1600 četvornih metara (HAIS, n. d.). U prizemlju zgrade nalazi se velika čitaonica (za do sedam korisnika), ujedno i izložbeni prostor i prostor za predavanja, a u prizemlju starog dijela zgrade nalazi se mala čitaonica za audio i vizualno gradivo koju mogu istovremeno koristiti tri korisnika (HAIS, n. d.). Čitaonice su opremljene informatičkom opremom pa se tako u velikoj čitaonici nalazi mikročitač i računalo za korisnike, a u maloj čitaonici oprema za očitavanje audio i videozapisa (HAIS, n. d.). HAIS-u (n. d.) navodi kako je ulaz u glavnu zgradu arhiva osobama s invaliditetom omogućen.

Na stranici DASK-a nalazi se izjava o pristupačnosti u obliku Word dokumenta. U izjavi se tvrdi kako je internetska stranica arhiva djelomično usklađena sa Zakonom o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora, a kao nepristupačan sadržaj navode nedostatak opisa na slikama, iako ga neke slike imaju, i to da opis sadržaja slike ima prednost pred opisom funkcija slike (DASK, 2021). Stranica DASK-a sadrži, kao i stranica DAKA, alatnu traku za prilagodbu stranice osobama s invaliditetom u lijevom gornjem kutu. Na alatnoj se traci može odabrati povećanje slova, smanjenje slova, vraćanje originala, oblik slova za disleksiju, sivi tonovi, povećanje pokazivača, povećanje ili smanjenje razmaka teksta i uključivanje ili isključivanje kontrasta.

Uz pomoć ekstenzije WAVE došlo se do sljedećih podataka: devet pogrešaka, 23 pogreške kontrasta i 58 upozorenja. Gotovo sve su pogreške prazna poveznica, a slijedi oznaka oblika koja nedostaje i alternativni tekst koji nedostaje kod slike s poveznicom. 34 od 58 upozorenja čini podcrtani tekst, a 12 pristupna tipka. Od elemenata vezanih uz navigaciju i pristupačnost, naslovna stranica DASK-a ima 44 značajke, 35 strukturalnih elemenata i 51 ARIA element.

5.4. Državni arhiv u Zadru

Zgrada Državnog arhiva u Zadru (u nastavku DAZD) stara je zgrada iz sredine 19. stoljeća u kojoj je uz Državni arhiv smještena i Znanstvena knjižnica (DAZD, n. d. b). Na stranici DAZD-a postoje povijesni opisi zgrade, bez informacija o pristupačnosti, prostorijama i broju prostorija. Ne postoje ni informacije o opremljenosti čitaonica. Na temelju fotografije (slika 16) objavljene na društvenoj mreži Facebook, može se zaključiti da postoji vanjska rampa koja čini ulaz u zgradu prilagođena osobama s invaliditetom.

Slika 16. Primjer prilagođenog ulaza u obliku rampe u Državnom arhivu u Zadru (DAZD, 2022)

Internetska stranica sadrži alatnu traku za prilagodbu internetske stranice osobama s invaliditetom, a može se pokrenuti navigacija tipkovnicom, onemogućiti prijelaze, učiniti slike jednobojnima, uključiti tamni ili svijetli kontrast, smanjiti ili povećati veličinu slova, promijeniti oblik slova, povećati stranicu, povećati pokazivač, zacrniti ili zabijeliti pokazivač, istaknuti poveznice i naslove te omogućiti dodatni opis. Na stranici se može pronaći i izjava o pristupačnosti u kojoj DAZD tvrdi da je stranica djelomično usklađena sa Zakonom o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora (DAZD, n. d. a). Međutim, postoji sadržaj koji nije pristupačan. Ističe se da neki elementi nisu adekvatno označeni i mogu otežati korištenje asistivne tehnologije za osobe oštećena vida, da tekst nije poravnat ulijevo, da postoje poveznice na PDF i Word dokumente, da postoje PDF

datoteke koje su nastale skeniranjem dokumenata koje nisu prilagođene za čitače zaslona te da bi se neki sadržaj mogao drugačije prikazivati ovisno o pregledniku koji se koristi (DAZD, n. d. a). Navodi se kako su za procjenu pristupačnosti koristili softver za analizu pristupačnosti internetskih stranica WAVE (DAZD, n. d. a).

Koristeći isti softver za analizu pristupačnosti internetskih stranica kao i djelatnici Državnog arhiva u Zadru, došlo se do sljedećih podataka: 17 pogrešaka, 14 pogrešaka kontrasta i 23 upozorenja. Najviše pogrešaka bilo je zbog praznih poveznica i alternativnog teksta koji nedostaje kod slika s poveznicom. Prazna poveznica (engl. Empty Link) označava poveznicu koja nema teksta i to za korisnika znači da neće biti prikazana funkcija poveznice te takva pogreška čini probleme čitačima zaslona (WebAIM, n. d. b). Od upozorenja najveći broj pripada redundantna poveznica, čak 11. Naslovna stranica DAZD-a ima 34 značajke, 23 strukturalna elementa i 31 ARIA.

5.5. Rezultati WAVE-a

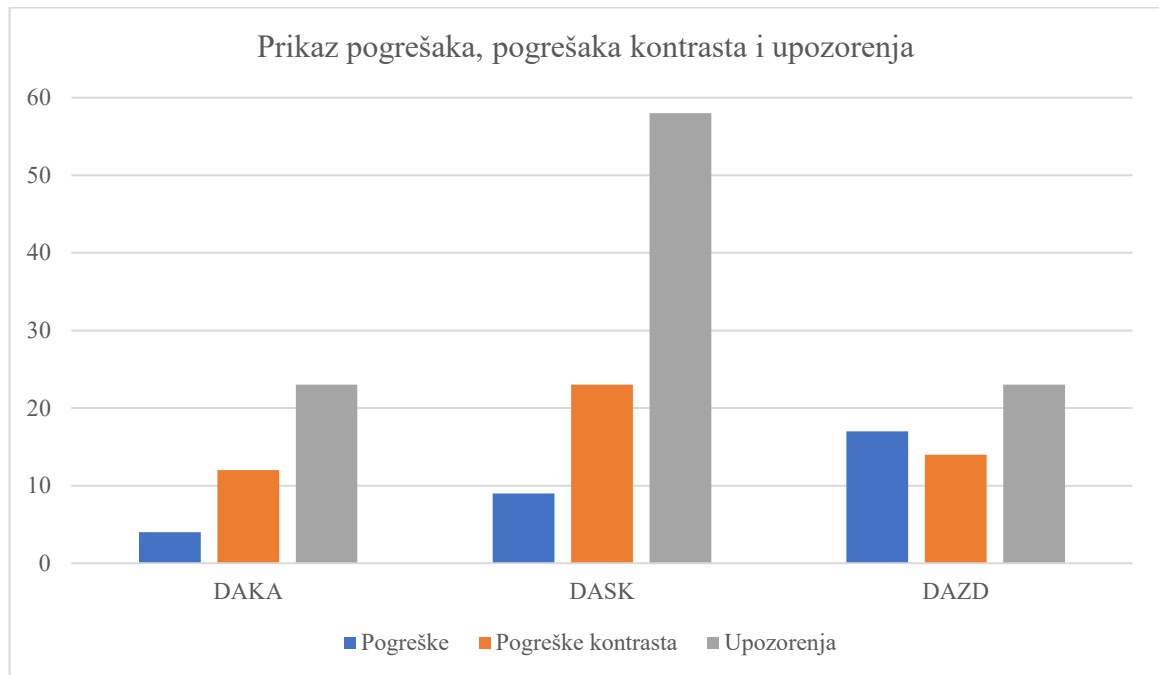
Iako je uzorak malen, rezultati su važni. Analizirane su početne stranice službenih internetskih stranica triju državnih arhiva – Karlovac, Sisak i Zadar.

Suma pogrešaka triju stranica bila je 30. Najviše pogrešaka ima stranica DAZD-a, a najmanje DAKA. Tri najčešće pogreške su prazna poveznica, alternativni tekst koji nedostaje kod slika s poveznicom i oznaka oblika koja nedostaje. Sve su prethodno objašnjene pa je jasna značajnost pogreške. Pogreška kontrasta je više od deset na svakoj stranici. Takvi su rezultati, vezano uz kontrast, očekivani s obzirom na dizajn stranica.

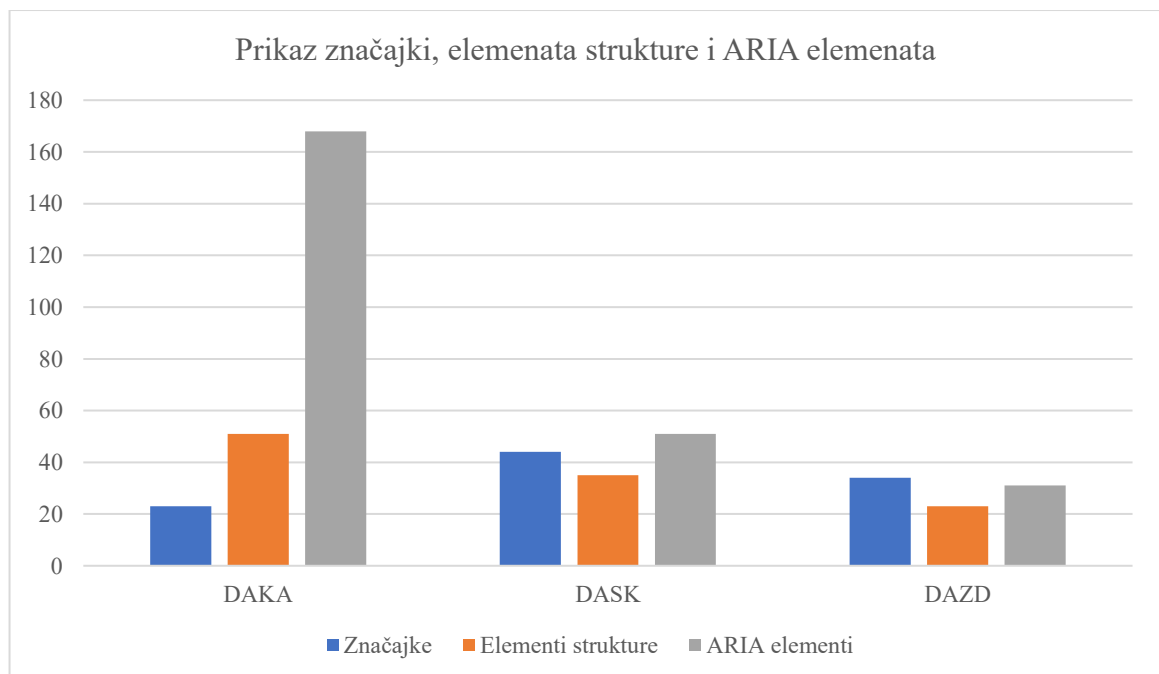
Prosjek upozorenja je viši od 30, a najviše upozorenja ima stranica DASK-a. Tri najčešća upozorenja su: redundantna poveznica, preskočena razina naslova (engl. Skipped Heading Level) i poveznica na PDF dokument. Preskakanje razine naslova važno je jer se narušava struktura stranice, hijerarhija i navigacija te se otežava korištenje asistivne tehnologije (WebAIM, n. d. b).

Kada se govori o strukturi i pristupačnosti internetskih stranica, svaka naslovna stranica ima više od jedne značajke, strukturalnog elementa i ARIA elementa. Najviše značajki ima naslovna stranica DASK-a, a najčešće korištene značajke su prazan alternativni tekst, alternativni tekst i slika s poveznicom i alternativnim tekstom. Najviše strukturalnih elemenata

ima naslovna stranica DAKA, a najmanje naslovna stranica DAZD-a. Najčešće korišteni strukturalni elementi su nesređeni popis, razina naslova 1 i razina naslova 2.

Grafikon 3. Usporedni prikaz pogrešaka, pogrešaka kontrasta i upozorenja po odabranim državnim arhivima

Grafikon 4. Usporedni prikaz značajki, elemenata strukture i ARIA elemenata po odabranim državnim arhivima

6. Zaključak

Svijest o osobama s invaliditetom rasla je tijekom godina, a u zadnjih nekoliko desetljeća doživljava svoj vrhunac, no ne svugdje. Počevši definiranjem osnovnih ljudskih prava, prije skoro stoljeća, i širenjem te želje za osnovnim ljudskim pravima, došlo se do potrebe definiranja prava i za osobe s invaliditetom, na koje se prije ipak gledalo u nekom drugačijem svjetlu. Osobe s invaliditetom danas se smatraju jednakim građanima, s jednakim pravima, kojima, ipak, nije sve jednako dostupno i prilagođeno što im onemogućuje vođenje jednako kvalitetnog i ispunjenog života. UN-ovom Konvencijom o pravima osoba s invaliditetom htjelo se postići da se promijeni paradigma osoba s invaliditetom, da se uklone prepreke i da se omogući jednako sudjelovanje u svim životnim aspektima kao i ostatku svijeta. Mnogo se zemalja vodi time, pogotovo one razvijenije. Međutim, iako se možda zemlje vode UN-ovom Konvencijom, misleći pod zemljama na njihova javna tijela, još je uvijek problem kod privatnog sektora koji se puno sporije prilagođava zbog nedostajućih resursa. Kao moguće rješenje može se primijeniti i ideja EPRS-a (2018a) koja se odnosi na zakonski obvezujuću pristupačnost internetskih stranica. Takva pristupačnost odnosi se, danas, samo na javna tijela, no ako se planira svijet bez prepreka, takva bi se pristupačnost trebala proširiti i na privatni sektor.

Prepreke se nalaze svugdje, neke su od njih očite, neke manje očite, a neke osobe bez invaliditeta uopće ne uočavaju. U sklopu ovoga rada govori se samo o preprekama vezanim uz zgrade, izvana i iznutra, te preprekama s kojima se osobe s invaliditetom susreću na internetu. Što se tiče prilagodbe pristupačnosti građevina, većinom države imaju svoje pravilnike, kao što i Hrvatska ima svoj. U pravilnicima su predstavljeni čisti podatci kakvo bi što trebalo biti, čega bi se valjalo držati. SAA (2019) i Serene (2008) nude izvrstan popis stvari, odnosno prepreka, na koje treba obratiti pozornost pri prilagodbi arhivske institucije osobama s invaliditetom. Kod zgrada u kojima se nalazi arhiv treba obratiti pozornost primarno na kretanje. Ulazak u arhiv treba biti uz pomoć rampe ili dizala, a ako nijedno nije moguće, tada treba omogućiti ulazak na sporedni ulaz ili pronaći alternativno rješenje koje odgovara posjetitelju/korisniku i osoblju. Korisnicima s invaliditetom trebale bi biti pristupačne sve prostorije namijenjene korisnicima – čitaonica, izložbeni prostori, prostori za predavanja, toaleti i ostale prostorije za korisnike. U unutrašnjim prostorima mogu se koristiti unutrašnje rampe, dizala ili se pronaći alternativno rješenje. Nadalje, treba pripaziti i na klizavost podova, pričvršćenost tepiha i čistoću okoline kako bi se osoba mogla nesmetano kretati. Kada se govori o pristupačnosti čitaonica, bilo bi izvrsno kada bi visina stolova bila podesiva, no to nije svugdje izvedivo. Savjeti koji bi mogli

olakšati korištenje čitaonica korisnicima s invaliditetom računala su s asistivnom tehnologijom, a neka učestala asistivna tehnologija softver je za čitanje zaslona, softver za pretvaranje teksta u govor i govora u tekst, povećala, bilo fizička ili u obliku programa na računalu, a ono što bi najviše moglo pomoći digitalizacija je s adekvatnom obradom gradiva. Pri digitalizaciji nije dovoljno samo pretvoriti gradivo u digitalni oblik, već se više posvetiti dodatnoj obradi gradiva kako bi ono bilo u potpunosti digitalizirano. Takav način pristupanja gradivu kompleksan je jer zahtijeva znanje i vrijeme, a i znanje i vrijeme su skupi te nemaju svi arhivi omogućene resurse za takve pothvate. Kada jedna takva cjelokupna obrada nije omogućena, može se pristupiti na takav način gradivu kada je to potrebno, odnosno kada osoba s određenim potrebama zatraži gradivo. Uz digitalizaciju pronalaze se i različiti načini prilagodbe gradiva u analognom obliku, a da se očuvanost gradiva ne dovede u pitanje. Na primjer, može se korisnicima ponuditi kopija ili zapis u plastičnoj košuljici. Još jedan važan element pristup je osobama s invaliditetom. Djelatnici bi trebali imati osnovna znanja o pristupanju korisnicima s invaliditetom, a nešto šira znanja o mogućnostima prilagodbe gradiva.

Uz pristupačnost građevine, bitno je imati i pristupačnu internetsku stranicu. Standardne smjernice za pristupačnost smjernice su W3C-a Web Content Accessibility Guidelines (WCAG), trenutne verzije 2.1., na temelju kojih je napravljena većina internetskih stranica i na temelju kojih se stvaraju metode. Smjernice teže četirima načelima: percepcija, operabilnost, razumljivost i robusnost (WCAG, 2018). Smjernice WCAG-a odnose se na različite vrste sadržaja i dizajn stranice te daju upute kako učiniti stranicu pristupačnijom. U Hrvatskoj je bio pokrenut projekt u kojemu su sudjelovali HAKOM i FER, koji je slijedio WCAG smjernice, s ciljem približavanja i širenja pristupačnosti internetskih stranica. Projekt potiče stavljanje alatne trake za prilagođavanje internetske stranice, a one većinom nude mogućnost prilagodbe kontrasta, veličine slova, oblika slova, podcrtavanje poveznica i sl.

Kao primjeri prilagođenih arhivskih institucija u svijetu uzeti su arhivi iz Švedske, UK-a, Njemačke, SAD-a, Kanade i Australije. Pretpostavka je bila da su informacije o pristupačnosti dostupne na službenim internetskim stranicama arhiva, što se na kraju pokazalo neistinito. Na stranicama nekih od arhiva teško se dolazi do informacija o pristupačnosti dok kod nekih postoji cijeli vodič s detaljnim opisima i slikama. Među svim navedenim državama najviše se pozitivno ističe Nacionalni arhiv UK-a po pristupačnosti građevine i dostupnosti informacija. Uz dostupnost informacija, provedena je i analiza pristupačnosti naslovne stranice službene internetske stranice navedenih arhiva uz pomoć besplatne Chrome ekstenzije za analizu pristupačnosti internetskih stranica WAVE. WAVE se pokazao dobrim besplatnim alatom,

jednostavnim za korištenje i dobro prikazanim informacijama o pristupačnosti uz objašnjenja i moguća rješenja. WAVE analizira internetsku stranicu u šest kategorija: pogreške, pogreške kontrasta, upozorenja, značajke, strukturalni elementi i ARIA elementi. Pogreške prepoznaje kao nešto u kodu što ne funkcionira ili bi stvaralo probleme softverima za čitanje zaslona, a pogreške kontrasta pogreške su vezane uz dizajn. Upozorenja daje na elemente koji bi mogli, ali i ne moraju, otežati korištenje stranice korisnicima, ali se svejedno preporučuje da se upozorenja poprave. Značajke, strukturalni elementi i ARIA elementi vezani su uz strukturu stranice, navigaciju i pristupačnost pa je bitno da takvi elementi postoje i da su dobro definirani. Važno je napomenuti da iako WAVE može dati rezultat u kojemu nema pogrešaka i upozorenja, to ne mora značiti da je stranica stopostotno pristupačna (WebAIM, n. d. a). Uz pristupačnost internetske stranice, tražila se i izjava o pristupačnosti.

Uz arhive iz svijeta, prikazana su tri hrvatska arhiva – Državni arhiv u Karlovcu, Državni arhiv u Sisku i Državni u Zadru, sagledani kroz iste parametre kao i svjetski arhivi. Informacije o pristupačnosti arhiva u Hrvatskoj teško su dostupne, nerijetko nepostojeće na službenim internetskim stranicama, ali se mogu iščitati sa slika – ako su nedavno napravljene. Problem kod zgrada hrvatskih arhiva je taj što su arhivi većinom smješteni u zgrade kulturne i urbanističke vrijednosti i kao takve čine iznimku navedenu u Pravilniku o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti. Internetske stranice hrvatskih arhiva imaju veći prosjek pogrešaka, pogrešaka kontrasta i upozorenja, ali sličan prosjek strukturalnih elemenata, značajki i ARIA elemenata. Naravno, potrebno je uzeti u obzir resurse na raspolaganju arhivskih institucija u svijetu i u Hrvatskoj.

Svrha rada je prikazati prava osoba s invaliditetom i njihove osnovne potrebe, ali primijenjene na arhivske institucije. Arhivske institucije u Hrvatskoj nisu baš prilagođene osobama s invaliditetom, koliko se može iščitati s internetskih izvora, no može se reći da su informacije o pristupačnosti nedostupne te da se trebaju ugledati na dostupnost informacija o pristupačnosti na arhive iz svijeta. Takve je informacije važno isticati jer stvaraju dobar dojam i dojam inkluzivnosti, što je jedan od ciljeva svijeta i Hrvatske.

7. Literatura

Ådisōke. (n. d.). Design. Preuzeto s: <https://inspire555.ca/library-archives-design/> [4.5.2023.]

American Foundation for the Blind (AFB). (n. d. a). *Screen Readers*. Dostupno na : <https://www.afb.org/blindness-and-low-vision/using-technology/assistive-technology-products/screen-readers> [27.4.2023.]

American Foundation for the Blind (AFB). (n. d. b). *Screen Magnification Systems*. Dostupno na : <https://www.afb.org/node/16207/screen-magnification-systems> [27.4.2023.]

Hrvatski arhivski informacijski sustav (HAIS). (n. d.). *Državni arhiv u Sisku*. Dostupno na: <https://hais.arhiv.hr/HDA/trazilica/posjednici/814741ab-7817-4b31-aece-5d6c507bf9f0> [17.8.2023.]

Assistive Technology Industry Association (ATiA). (n. d.). *What is AT?* Dostupno na : <https://www.atia.org/home/at-resources/what-is-at/> [15.4.2023.]

Bundesarchiv. (2022). *Benutzersaalordnung für das Bundesarchiv (Pravilnik o korištenju čitaonice)*. Dostupno na : https://www.bundesarchiv.de/DE/Content/Artikel/Uebereins/Rechtsgrundlagen/Weitere-Rechtsgrundlagen/rechtsgrundlagen_benutzersaalordnung-fuer-das-bundesarchiv-neu.html [3.5.2023.]

Bundesarchiv. (n. d.). *Bundesarchiv*. Dostupno na : <https://www.bundesarchiv.de/DE/Navigation/Home/home.html> [3.5.2023.]

Campbell, M. H. (2018.). *Accessibility of Archives' Digital Resources for Users with Hearing and Visual Impairments*. <https://doi.org/10.17615/c11t-gs09>

Centers for Disease Control and Prevention (CDC). (2022). *Disability Impacts All of Us*. Dostupno na : <https://www.cdc.gov/ncbddd/disabilityandhealth/infographic-disability-impacts-all.html> [3.5.2023.]

Cook, A. M., Polgar, J. M., Encarnação, P. (2020). *Assistive Technologies: Principles & Practice*, 5th Ed. Elsevier.

Council of Europe (CoE). (n. d. a). *The Charter in four steps*. Dostupno na : <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/about-the-charter> [5.4.2023.]

Council of Europe (CoE). (n. d. b). *The European Convention of Human Rights*. Dostupno na : <https://www.coe.int/en/web/human-rights-convention> [30.3.2023.]

Cunningham, K. (2012). *Accessibility Handbook*. Steele, J., Blanchette, M (ur.). O'Reilly.

Državni arhiv u Karlovcu (DAKA). (n. d. a). *Izjava o pristupačnosti*. Dostupno na : <https://www.da-ka.hr/izjava-o-pristupacnosti/> [5.5.2023.]

Državni arhiv u Karlovcu (DAKA). (n. d. b). *Povijest*. Dostupno na : <https://www.da-ka.hr/o-nama/povijest/> [5.5.2023.]

Državni arhiv u Sisku (DASK). (2021). *Izjava o digitalnoj pristupačnosti*. Dostupno na : <https://www.dask.hr/arhiv/o-nama/dokumenti-dask-a> [5.5.2023.]

Državni arhiv u Zadru (DAZD). (2022). *Napokon je naše vrijedno arhivsko gradivo dobilo primjerenu zaštitu od atmosferskih prilika i nepravilnosti. Ako kapa glavu čuva, onda zasigurno grilja spise čuva!* [Priložene slike] [Objava]. Facebook. Dostupno na :

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=pfbid02mDWPf6PbH4VLs1TSQim8KbykMjabWCHuAbMN9Nvho4g43F8rDa4dtfaUHaqz5Vuml&id=736953153042553

[5.5.2023.]

Državni arhiv u Zadru (DAZD). (n. d. a). *Izjava o pristupačnosti*. Dostupno na :

<https://www.dazd.hr/hr/dokument/izjava-o-pristupacnosti/8> [5.5.2023.]

Državni arhiv u Zadru (DAZD). (n. d. b). *Povijest*. Dostupno na :

<https://www.dazd.hr/hr/dazd-arhiv/povijest/3> [5.5.2023.]

Enabled. (2014). *Mouse Magnifier*. Dostupno na : <https://enabled.in/wp/mouse-magnifier/>

[27.4.2023.]

European Commission. (2020b). *European Disability Strategy 2010-2020 helped to remove barriers*. Dostupno na :

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=89&furtherNews=yes&newsId=9835&langId=en>

[12.4.2023.]

European Commission. (2020a). *Evaluation of the European Disability Strategy 2010-2020*.

Dostupno na : <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=23191&langId=en> [12.4.2023.]

European Commission. (n. d.). *Web Accessibility*. Dostupno na : [https://digital-](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility)

[strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility](https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/web-accessibility) [18.4.2023.]

European Parliamentary Research Service (EPRS). (2018a). *Assistive technologies for people with disabilities: Part I: Regulatory, health and demographic aspects*. STOA. Dostupno na :

[https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa998961-184b-11e8-ac73-](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa998961-184b-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en)

[01aa75ed71a1/language-en](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fa998961-184b-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en) [15.4.2023.]

European Parliamentary Research Service (EPRS). (2018b). *Assistive technologies for people with disabilities: Part II: Current and emerging technologies*. STOA. Dostupno na :

[https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d657a81b-184c-11e8-ac73-](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d657a81b-184c-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en)

[01aa75ed71a1/language-en](https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d657a81b-184c-11e8-ac73-01aa75ed71a1/language-en) [15.4.2023.]

Europska komisija. (2021). *Unija ravnopravnosti: Strategija o pravima osoba s invaliditetom*

2021. – 2030. Dostupno na : [https://eur-lex.europa.eu/legal-](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR)

[content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0101&from=HR) [15.4.2023.]

Europski parlament i Vijeće Europe. (2016). *Direktiva (EU) 2016/2102 o pristupačnosti*

internetskih stranica i mobilnih aplikacija tijela javnog sektora. Dostupno na : [https://eur-](https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj)

[lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj](https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj) [18.4.2023.]

Glavaš-Kiš, L. (2016.) *Smjernice za unapređenje sustava potpore studentima s invaliditetom u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na :

[https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/VisokoObrazovanje/RazvojVisokogObrazovanja/Smjernice%20za%20unapre%20enje%20sustava%20potpore%20stud-](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/VisokoObrazovanje/RazvojVisokogObrazovanja/Smjernice%20za%20unapre%20enje%20sustava%20potpore%20studentima%20s%20invaliditetom%20u%20visokom%20obrazovanju%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf)

[entima%20s%20invaliditetom%20u%20visokom%20obrazovanju%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf](https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Obrazovanje/VisokoObrazovanje/RazvojVisokogObrazovanja/Smjernice%20za%20unapre%20enje%20sustava%20potpore%20stud-entima%20s%20invaliditetom%20u%20visokom%20obrazovanju%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf) [21.4.2023.]

Government of Canada (GoC). (2023a). *Towards an Accessible Canada*. Dostupno na : <https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/accessible-canada.html> [4.5.2023.]

Government of Canada (GoC). (2023b). *Library and Archives Canada's Accessibility Plan*. Dostupno na : <https://library-archives.canada.ca/eng/corporate/about-us/strategies-initiatives/accessibility-plan/pages/lac-plan.aspx> [4.5.2023.]

Hakim, H. A. B., Hapsari, P. D., Putro, A. S. (2017). Application of assistive technology in library service for people with disabilities. U Wibowo, M. P. (Ur.). *The facets of knowledge, towards synergy of multidisciplinary studies* (127-132). Universitas Indonesia.

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. (n. d.). *Gluhoća*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na : <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=22384> [16.4.2023.]

Hrvatska regulatorna agencija za mrežne djelatnosti (HAKOM). (2019). *Metodologija za razvoj pristupačnosti sjedišta weba*. Dostupno na : <https://www.hakom.hr/hr/publikacije/116> [19.4.2023.]

Hrvatski državni arhiv (HDA). (n. d.). *Arhivi u Hrvatskoj*. Dostupno na : <https://arhiv.omniaspect.hr/Arhivska-slu%C5%BEba/Arhivi-u-Hrvatskoj> [5.5.2023.]

Hrvatski savez udruga invalida rada. (n. d.). *Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti osoba s invaliditetom*. Dostupno na : https://www.hsuir.hr/Upload/Dokumenti/Standardna_pravila_1_20147394632.pdf [10.4.2023.]

Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (2022). *Izješće o osobama s invaliditetom u Hrvatskoj*. Dostupno na : <https://www.hzjz.hr/periodicne-publikacije/izvjesce-o-osobama-s-invaliditetom-u-republici-hrvatskoj-2022/> [25.3.2023.]

IBM. (2022). *What Is Optical Character Recognition (OCR)?* Dostupno na : <https://www.ibm.com/cloud/blog/optical-character-recognition> [27.4.2023.]

IFLA. (2018.). *Uvod: Provedba Ugovora iz Marakeša za osobe s teškoćama pri čitanju standardnog tiska: praktični vodič za knjižničare*. Dostupno na : <https://www.hkzasl.hr/maticna-sluzba/ugovor-iz-marakesa-vodic-za-knjiznicare> [30.4.2023.]

ISB. (n. d.). *Disability Act 2005*. Dostupno na : <https://www.irishstatutebook.ie/eli/2005/act/14/section/29/enacted/en/html#sec29> [26.4.2023.]

Kepley, B. B. (1983). Archives: Accessibility for the disabled. *American Archivist*, 46(1), 42-51.

Low Vision International (LVI). (n. d.). *Products*. Dostupno na : <https://lviamerica.com/en-US> [27.4.2023.]

Međunarodno arhivističko vijeće (ICA). (2015). *Načela dostupnosti arhivskoga gradiva*. Hrvatski državni arhiv.

Mihaljević, M., Mihaljević, M. i Stančić, H. (2015). *archives*. Arhivistički rječnik: HRVATSKO-ENGLJSKI/ENGLJSKO-HRVATSKI (str. 98-99). Zagreb: Zavod za

informativne studije Odsjeka za informativne i komunikativne znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (n. d.). *Djelokrug*. Dostupno na : <https://min-kulture.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug/647> [5.4.2023.]

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske(MK). (2019). *Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020. – 2025*. Dostupno na : <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20razvoja%20arhivske%20djelatnosti%202020.-%202025..pdf> [23.4.2023.]

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. (2019). *Strateški plan Ministarstva kulture 2020. – 2022*. Dostupno na : <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Strate%C5%A1ki%20plan%20Ministarstva%20kulture%202020.%20-2022..pdf> [24.4.2023.]

Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (MROSP). (2021). *Nacionalni plan izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom za razdoblje od 2021. do 2027. godine*. Preuzeto s: <https://mrosp.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Glavno%20tajni%C5%A1tvo/Godi%C5%A1nji%20planovi%20i%20strate%C5%A1ka%20izvje%C5%A1%C4%87a/Nacionalni%20plan%20izjedna%C4%8Davanja%20mogu%C4%87nosti%20za%20osobe%20s%20invaliditetom%20za%20razdoblje%20od%202021%20do%202027.%20godine.pdf> [12.4.2023.]

Nanonets. (2023). *Best OCR Software of 2023*. Dostupno na : <https://nanonets.com/blog/ocr-software-best-ocr-software/> [27.4.2023.]

Narodne novine (NN). (2005). *Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom*. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2005_04_47_911.html [2.4.2023.]

Narodne novine (NN). (2008). *Zakon o suzbijanju diskriminacije*. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_07_85_2728.html [12.4.2023.]

Narodne novine (NN). (2013). *Pravilnik o osiguranju pristupačnosti građevina osobama s invaliditetom i smanjene pokretljivosti*. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_78_1615.html [5.5.2023.]

Narodne novine (NN). (2019). *Zakon o pristupačnosti mrežnih stranica i programskih rješenja za pokretne uređaje tijela javnog sektora*. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_358.html [18.4.2023.]

Narodne novine (NN). (2022). *Zakon o Registru osoba s invaliditetom*. Dostupno na : https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2022_06_63_907.html [25.3.2023.]

National Archives and Records Administration (NARA). (2023b). *Plain Writing at the National Archives*. Dostupno na : <https://www.archives.gov/open/plain-writing> [3.5.2023.]

National Archives and Records Administration (NARA). (n. d.). *National Archives*. Dostupno na : www.archives.gov [3.5.2023.]

National Archives nad Records Administration (NARA). (2023a). *Accessibility*. Dostupno na: <https://www.archives.gov/global-pages/accessibility#services> [3.5.2023.]

- National Archives of Australia (NAA). (n. d. a). *Accessibility*. Dostupno na : <https://www.naa.gov.au/about-us/accessibility> [4.5.2023.]
- National Archives of Australia (NAA). (n. d. b). *Visit Us*. Dostupno na : <https://www.naa.gov.au/visit-us> [4.5.2023.]
- Riksarkivet. (2023). *Tillgänglighetsredogörelse (Izjava o pristupačnosti)*. Dostupno na : <https://riksarkivet.se/tillganglighetsredogorelse> [4.5.2023.]
- Riksarkivet. (n. d.). *Verksamhetsplatser (Lokacije)*. Dostupno na : <https://riksarkivet.se/verksamhetsplatser> [4.5.2023.]
- Serene, F. H. (2008). *Making Archives Accessible for People with Disabilities*. *National Archives and Records Administration*. Dostupno na : <https://www.archives.gov/files/publications/misc/making-archives-accessible.pdf> [25.4.2023.]
- Society of American Archivists (SAA). (2019). *Guidelines for Accessible Archives for People with Disabilities*. Dostupno na : <https://www2.archivists.org/groups/reference-access-and-outreach-section/guidelines-for-accessible-archives-for-people-with-disabilities> [25.4.2023.]
- The National Archives (NA). (2021). *Accessibility guide for The National Archives*.
- The National Archives (TNA). (n. d.). *The National Archives*. Dostupno na : <https://www.nationalarchives.gov.uk/> [2.5.2023.]
- U. S. Access Board. (n. d.). *Guide to the ADA Accessibility Standards*. Dostupno na : <https://www.access-board.gov/ada/guides/chapter-2-alterations-and-additions/> [26.4.2023.]
- Ujedinjeni narodi. (2012). *Praćenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom: Vodič za organizacije koje prate ljudska prava*. Program Ujedinjenih naroda za razvoj (UNDP), Zagreb. Dostupno na : <https://posi.hr/wp-content/uploads/2018/02/Pra%C4%87enje-Konvencije-o-pravima-osoba-s-invaliditetom-Vodi%C4%8D-za-organizacije-koje-prate-ljudska-prava.pdf> [10.4.2023.]
- Ujedinjeni narodi. (n. d. a). *Opća deklaracija o ljudskim pravima*. Dostupno na : <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> [2.4.2023.]
- UN Treaty Collection. (n. d.). *Status of Treaties*. Dostupno na : https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-15&chapter=4&clang=_en [5.4.2023.]
- UNESCO. (2011). *Vidi me, čuj me: vodič za uporabu Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i promicanje prava djece*. Preuzeto s: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Vidi_me_cuj_me.pdf [2.4.2023.]
- United Nations. (2007). *Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Dostupno na : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities> [1.4.2023.]

United Nations. (n. d. b). *Convention On The Rights Of Persons With Disabilities (CRPD)*. Dostupno na : <https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd> [31.3.2023.]

United Nations. (1976). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Dostupno na : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> [8.4.2023.]

United Nations. (1993). *Standard Rules on the Equalization Opportunities for Persons with Disabilities*. Dostupno na : <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/standard-rules-equalization-opportunities-persons-disabilities> [10.4.2023.]

United Nations: Human Right Office of the High Commissioner (UNHROHC). (n. d.). *Status of ratification*. Dostupno na : <https://indicators.ohchr.org/> [8.4.2023.]

Vijeće Europe. (1997). *Europska socijalna povelja (revidirana)*. Revija za socijalnu politiku, 4 (1), 41-53. DOI: <https://doi.org/10.3935/rsp.v4i1.445>

Vijeće Europe. (2017). *Ljudska prava: stvarnost za sve. Strategija Vijeća Europe za osobe s invaliditetom 2017.-2023*. Preuzeto s: <http://posi.hr/wp-content/uploads/2018/02/Strategija-Vijeca-Europe-za-osobe-s-invaliditetom-2017-2023.pdf> [12.4.2023.]

Vlada Republike Hrvatske: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. (n. d. a). *Međunarodni dokumenti*. Preuzeto s: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gospodarskim_socijalnim_i_kulturnim%20pravima.pdf [8.4.2023.]

Vlada Republike Hrvatske: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina. (n. d. b). *Međunarodni dokumenti*. Preuzeto s: https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/pdf/medjunarodni/medjunarodni_pakt_o_gradjanskim_i_politickim_pravima.pdf [8.4.2023.]

W3C. (2018). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1*. Dostupno na : <https://www.w3.org/TR/WCAG21/> [18.4.2023.]

WebAIM. (n. d. a). *WAVE Help*. Dostupno na : <https://wave.webaim.org/help> [1.5.2023.]

WebAIM. (n. d. b). *WAVE Documentation*. Dostupno na: <https://wave.webaim.org/api/docs?format=html> [3.5.2023.]

WHO. (2018). *Assistive technology*. Dostupno na : <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/assistive-technology> [15.4.2023.]

WHO. (n. d.). *Disability*. Dostupno na : https://www.who.int/health-topics/disability#tab=tab_1 [25.3.2023.]

World Wide Web Consortium (W3C). (2022). *Audio & Video Media*. Dostupno na : <https://www.w3.org/WAI/media/av/> [27.4.2023.]

Zakon. (n. d.). *(Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*. Dostupno na : <https://www.zakon.hr/z/364/%28Europska%29-Konvencija-za-za%C5%A1titu-ljudskih-prava-i-temeljnih-sloboda> [28.3.2023.]

8. Popis slika

Slika 1. Predloženi dizajn ikone koji je najviše odgovarao korisnicima prema istraživanju provedenom u sklopu projekta Metodologija za razvoj pristupačnog sjedišta weba.....	25
Slika 2. Alatna traka s mogućnostima pristupačnosti za prilagodbu internetske stranice	26
Slika 3. Primjer prilagođenosti visine u izložbenom prostoru prema Serene (2008)	33
Slika 4. Primjer opremljenosti adekvatnog toaleta za osobe s invaliditetom prema U.S. Access Bordu.....	34
Slika 5. Primjer uređaja s mogućnošću skeniranja i čitanja teksta	37
Slika 6. Primjer uređaja s mogućnošću uvećanja tiskanog materijala	38
Slika 7. Uređaj u obliku računalnog miša s mogućnošću povećanja željenog materijala	38
Slika 8. Primjer natpisa i transkripta s vremenskim točkama na videozapisu	39
Slika 9. Primjer dobivenih podataka analizom internetske stranice uz pomoć softvera za pregled pristupačnosti WAVE	42
Slika 10. Primjer prilagođenog vanjski dijela Nacionalnog arhiva UK.....	45
Slika 11. Primjer dvaju ulaznih vrata Nacionalnog arhiva UK	46
Slika 12. Primjer toaleta prilagođenog osobama s invaliditetom u Nacionalnom arhivu UK.	47
Slika 13. Primjer videozapisa s prevoditeljem znakovnog jezika na stranici Bunderarchiva .	48
Slika 14. Prikaz okoline, zgrade i ulaza Nacionalnog arhiva u Australiji koji je dostupan na internetskoj stranici.....	52
Slika 15. Primjer ulaza prilagođenog osobama s invaliditetom u obliku rampe u Državnom arhivu u Karlovcu	56
Slika 16. Primjer prilagođenog ulaza u obliku rampe u Državnom arhivu u Zadru.....	58

9. Popis grafikona

Grafikon 1. Usporedni prikaz pogrešaka, pogrešaka kontrasta i upozorenja po državama.....	53
Grafikon 2. Usporeni prikaz značajki, elemenata strukture i ARIA elemenata po državama .	54
Grafikon 3. Usporedni prikaz pogrešaka, pogrešaka kontrasta i upozorenja po odabranim državnim arhivima	60
Grafikon 4. Usporedni prikaz značajki, elemenata strukture i ARIA elemenata po odabranim državnim arhivima	60

(Ne)dostupnost arhivskih institucija osobama s invaliditetom

Sažetak

Arhivske institucije u Hrvatskoj teže su dostupne osobama s invaliditetom u najvećem dijelu zbog povijesne i kulturne vrijednosti zgrada u kojima su smješteni te nemogućnosti funkcionalne prilagodbe prostora iz navedenih razloga. Rad daje pregled zakonskih i stručnih okvira vezanih uz prava osoba s invaliditetom, rad arhiva i dostupnost arhiva korisnicima. U kontekstu ovoga rada, osobe s invaliditetom definirane su prema Zakonu o Registru osoba s invaliditetom. Prikazano je nekoliko uspješno prilagođenih arhiva iz svijeta, a na kraju su dane smjernice koje mogu koristiti hrvatskim arhivima u prilagodbi ustanove, izvana i iznutra, osobama s invaliditetom. Prikazani su i rezultati analize službenih internetskih stranica koja je napravljena uz pomoć besplatnog alata za analizu pristupačnosti internetskih stranica. Uz smjernice za prilagodbu građevine u kojoj se arhiv nalazi, prikazane su i smjernice za oblikovanje pristupačne internetske stranice. Cilj rada je osvijestiti potrebu za prilagodbom arhiva osobama s invaliditetom te dati pregled prilagođenih svjetskih arhiva i izvući smjernice koje bi mogle koristiti hrvatskim arhivskim institucijama.

Ključne riječi: pristupačnost, arhiv, invaliditet, javne institucije, asistivna tehnologija

(In)accessibility of the archival institutions to people with disabilities

Summary

Archival institutions in Croatia are more difficult to access for people with disabilities, mostly due to the historical and cultural value of the buildings in which they are located and the impossibility of functional adaptation of the space for the aforementioned reasons. This thesis provides an overview of the legal and professional frameworks related to the rights of persons with disabilities, the work of archives and the accessibility of archives to users. In the context of this paper, persons with disabilities are defined according to the Act on the Register of Persons with Disabilities. Several successfully adapted archives from around the world are presented, and at the end, guidelines will be given that can be used by Croatian archives in adapting their institutions, externally and internally, to people with disabilities. The official websites are analyzed using a free tool for analyzing the accessibility of websites and the results of the analysis are given. Along with guidelines for adapting the building where the archive is located, guidelines for designing an accessible website are also presented. The aim of the thesis is to raise awareness of the need for adaptation of archival buildings for people with disabilities, to provide an overview of international experiences in adapting archival buildings to the people with disabilities, and draw guidelines that could be useful to Croatian archival institutions.

Key words: accessibility, archives, disability, public institutions, assistive technology